

Antiratni pokret u Bosni i Hercegovini devedesetih godina 20. stoljeća

Autor:

Edin Omerčić

Publikacija je rezultat projekta “*Različiti putevi – zajedničke vrijednosti*” koji finansira Evropska unija u okviru programa Evropa za građane.

Sadržaj ove publikacije je isključiva odgovornost Centra za građansko obrazovanje (CGO).

Antiratni pokret u Bosni i
Hercegovini devedesetih
godina 20. stoljeća

Antiratni pokret u Bosni i Hercegovini devedesetih godina 20. stoljeća

Edin Omerčić, Udruženje za modernu historiju Sarajevo, Bosna i Hercegovina

U tekstu će biti riječi o postojanju širokog kruga političke, intelektualne i kulturno-umjetničke opozicije koja je od kraja osamdesetih godina radila prije svega na iznalaženju rješenja izlaska iz jugoslovenske krize, potom na spriječavanju izbijanja ratnih sukoba, te na okončanju istih, odnosno kroz kulturno-umjetnički angažman tokom rata nastojala ukazati na stradanja civilnog stanovništva.

Građom i izvorima koji se iznose i koriste u tekstu pokušava se tema osvijetliti iz više različitih perspektiva. U prvom dijelu teksta ukratko se izlaže kontekst u kojem su djelovale nenacionalističke organizacije i političke stranke, antiratna i građanska udruženja. Zatim će se ukazati na masovne antiratne proteste i na pojedinačne individualane pokušaje adaptacije stanovništva na novonastale ratne okolnosti.

Da li se ratni sukob u Jugoslaviji, a potom i u Bosni i Hercegovini mogao izbjeći? Mogao je. U tekstu se govori o različitim udruženjima, organiziranim skupinama i pojedincima koji su vlastitim djelovanjem na različitim nivoima, od svoje neposredne okoline i lokalnog, preko regionalnog ili republičkog, pa sve do šireg jugoslavenskog kruga činili sve što je bilo u njihovoj moći da se izbjegne ili okonča ratni sukob. Prilikom tog djelovanja nisu imali dovoljnu podršku službenih medija te su ignorisani od strane nacionalističkih političkih elita. Treba naglasiti da su u svom tom nastojanju na prevenciji sukoba fizički napadani, te su često rizikovali vlastite živote.

Politička i društvena alternativa

RASPAD JUGOSLAVIJE

Krajem osamdesetih godina 20. stoljeća Jugoslavija ulazi u proces raspada koji možemo podijeliti u nekoliko faza. Do kraja 1989. godine se raspada jednopartijska država, nakon čega je uslijedilo razdoblje uvođenja višestranačkog sistema tokom 1990. i 1991. godine, zatim od 1991. do 1992. godine slijedi rat u Sloveniji i Hrvatskoj. U Bosni i Hercegovini se rat rasplamsava nakon referenduma građana

za nezavisnost 1992-1995. Rat na Kosovu od 1998. do ljeta 1999. je bio završna faza raspada zajedničke države južnoslavenskih naroda.

UDRUŽENJE ZA JUGOSLAVENSKU DEMOKRATSKU INICIJATIVU UJDI - 1989-1991

Početakom 1989. godine se osniva Udruženje za jugoslavensku demokratsku inicijativu, koje je kao takvo djelovalo do kraja 1991. UJDI je ubrzo počelo izdavati časopise: *Republika* (koje izlazi kao glasilo građanskog samooslobađanja, protiv stihije, straha, mržnje i nasilja) i *Vreme* koji su bili opozicijski i imali su značajnu ulogu.

UJDI je bilo jedno od prvih organiziranih, formalnih intelektualnih krugova formiranih u Bosni Hercegovini. Udruženje je nastojalo demokratizirati politički aparat zemlje, zalažući se za izglasavanje novog Ustava s ciljem uvođenja višestranačkog sistema u jugoslavensku državnu zajednicu. U UJDI-ju su primjetili da ne postoji inicijativa koja je demokratska i jugoslavenska u isto vrijeme, te su polazili od pretpostavki da je tadašnji pravni sistem i Ustav onemogućavao demokratsko djelovanje javnosti, te da Federacija za razliku od Republika nema dovoljnu političku moć. U osnivačkom *Manifestu* su izrazili da će UJDI nastojati djelovati tako da omogući (re) konstituisanje jugoslavenske države kao demokratske i federativne zajednice.

UJDI U BOSNI I HERCEGOVINI

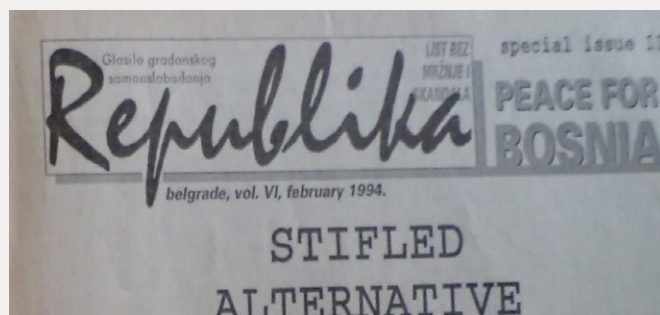
Nedugo nakon osnivačke skupštine podružnice UJDI se osnivaju i u Bosni i Hercegovini. Tako je 27. maja 1989. godine osnovana podružnica u Mostaru, a 21. juna iste godine podružnica u Sarajevu. Razlika između ove dvije podružnice je bila u tome što je UJDI iz Mostara zatražio registraciju kao udruženje građana pri *Socijalističkom savezu radnog naroda*, dok UJDI u Sarajevu to nije uradio, te je djelovao izvan tadašnjeg sistema. U Tuzli je 13. januara 1990. godine osnovan inicijativni odbor za organizovanje i registrovanje podružnice UJDI. Prema riječima Borislava Grahovca, jednog od osnivača podružnice *Udruženja* u Mostaru: "Mostarska podružnica UJDI je okupljala par stotina politički heterogenih članova, [...], većina članova bili su intelektualci i studenti, koji su bili dovoljno hrabri da javno izraze njihovu podršku novom demokratskom pokretu". Krajem decembra 1989. godine, neposredno prije početka 14. vanrednog Kongresa SKJ, u amfiteatru Fakulteta političkih nauka u Sarajevu je predstavničko tijelo UJDI iz svih dijelova Jugoslavije održalo konferenciju. Na konferenciji je podršku delegata dobio Branko Horvat koji je izrazio neophodnost preobražaja jugoslavenskog društva, transformaciju komunističke organizacije u socijaldemokratski savez, kako bi se transformacijom odzgo transformisalo društvo i stvorio jedan demokratski

ambijent. Na konferenciji je odbačena ideja da UJDI postane politička stranka te da zbog svojih članova koji su različitih političkih opredjeljenja UJDI treba ostati samo Udruženje.

UJDI se u štampi Saveza Socijalističkog Radnog Naroda BiH gotovo i nije spominjao. Oslobođenje je kratko pisalo o UJDI kao o alternativnoj političkoj sceni. Službena štampa je bila okrenuta u drugom pravcu i prati kozmetičke promjene u do tada vladajućoj partiji, te programe novih, jednonacionalnih stranaka koje će uspostaviti koalicijsku vlast u BiH nakon izbora u novembru 1990. godine.

UJDI I JUGOSLAVENSKA KRIZA

Tokom 1989. i 1990. godine UJDI je bio organizator niza tematskih sastanaka o aktualnim problemima u Jugoslaviji i jugoslavenskoj krizi. Glavne inicijative tokom djelovanja UJDI išle su u pravcu legalizacije prava na političko organiziranje, slobodu štampe i medija, slobodne izbore i izmjenu Ustava koja bi omogućila izbore za Ustavotvornu skupštinu, u čemu su vidjeli priliku da se na miran i demokratski način preobrazu država i jugoslovensko društvo. Početak ovog procesa je prekinut ratnim dešavanjima. Časopis *Republika* je tokom 90'ih godina bio tihi glas razuma.

(Republika, specijalno izdanje, Mir za Bosnu, Ugušena alternativa, februar 1994.)

„Rat je za ratnike ukrštavanje mačeva, žrtvama je katastrofa, političarima izazov pregovaračkim sposobnostima, a ljudima koji nisu upleteni u sukob - medijska senzacija. Sadašnji rat u Jugoslaviji je neobičan iz više razloga. Svaka zaraćena strana tvrdi da se brani. [...] Postoji li alternativa ratu? Naravno da postoji, ali protagonisti ratne alterative nisu u fokusu. Ovo uključuje ne samo pacifiste, već prije svega protivnike ovog rata, čiji se glas jedva čuje, ne poštuje i prije svega umanjuje, ugušen i zatvoren, te se čini da ne postoji uopšte ili da se radi o usamljenim pojedincima ili nevažnim grupama.“

(*Republika*, specijalno izdanje, „Mir za Bosnu, Ugušena alternativa“, Beograd, februar 1994.)

1. Na času povedite razgovor o ulozi koju mediji imaju u društvu, o odgovornosti medija i profesionalnom informiranju.
2. Snose li mediji odgovornost za izbijanje rata? Pokušaj objasniti.
3. O čemu govori kraći tekst iz specijalnog izdanja Republike?

NEBOJŠA POPOV SPIRITUS MOVENS (1939-2016)

„S beskrajnom upornošću, samoprijegom i uz velika osobna odricanja u vrlo je teškim okolnostima gotovo dva desetljeća uređivao list *Republika*, »glasilo građanskog samooslobođanja«, »protiv stihije straha, mržnje i nasilja«. Svoj obol političkim izazovima dao je aktivnošću u Udruženju za jugoslavensku demokratsku inicijativu i maloj nenacionalističkoj stranci u Beogradu – Građanskom savezu. U početku procesa raspada Jugoslavije zalagao se za ideju ustavotvorne skupštine i nije se ustezao razgovarati i polemizirati s neistomišljenicima u svim jugoslavenskim centrima. Bio je jedan od najtemeljnijih kritičara pogubne politike Slobodana Miloševića, o čemu svjedoči njegova knjiga *Populizam*, kao i knjiga *Srpska strana rata* koju je pripremio s nekoliko suradnica i suradnika. [...] Ustrajno se bavio društvenim pokretima i u dva vijeka društvene povijesti Srbije i Jugoslavije tragao za onim, najčešće marginalnim i rijetkim, pa i zaboravljenim, nastojanjima da ljudi na slavenskom jugu budu slobodni i da žive životom dostojnim čovjeka. Slobodnu kritičku misao smatrao je predujetom takvog života. Bio je to *credo* njegova profesionalnog i duboko humanoga javnog angažmana.“

(Božidar Jakšić, „In Memoriam - Nebojša Popov“, u: *Revija za sociologiju*, 46 (1), 2016., 93-94.)

Foto: Nebojša Popov, 1985, Milan Simic, izvor: <http://www.yugopapir.com/2014/10/nebojsa-popov-sociolog-omladinski.html>

Nebojša Popov: "Okrugli sto vlasti i opozicije mogao bi odigrati ključnu ulogu u pokretanju saveznog izbornog procesa kroz koji bi se - obezbeđenjem odgovarajućih uslova - jasno artikulirali svi predlozi o rešenju sporova i javnosti predstavile ličnosti koje bi dobile poverenje birača za konkretne predloge. Rezultat izbora bio bi konstituisanje demokratski legitimnog civilnog organa vlasti koji bi, mimo bilo čije nacionalne majorizacije [...] doneo odluku o budućnosti Jugoslavije."

(*Republika*, glasilo građanskog samooslobađanja, Beograd, 1-15. septembar 1991., str. 16., 16-30. septembar. 1991., str. 9.)

UJDI je bio dio jedne demokratske, liberalne, politički neujedinjene i nedovoljno definirane opcije krajem 80-ih i početkom 90-ih godina XX. st. koja je tražila način bezbolnog političkog preobražaja jugoslovenskog socijalizma na višestranački, demokratski, parlamentarni sistem u okvirima jugoslovenske Federacije. Zalaganje za nepovredivost unutrašnjih i vanjskih jugoslovenskih granica sugeriše i nepovredivost granica Republike Bosne i Hercegovine kao takve i ravnopravno mjesto ove Republike u sastavu Federacije.

SRPSKA STRANA RATA – EDICIJA SAMIZDAT B92

Prvo izdanje knjige je objavljeno 1996. godine, dok je drugo uslijedilo početkom 2000tih u ediciji Samizdat B92. Ova je edicija nastala kao odgovor na Miloševićevo preuzimanje Radija B92 i nastavljala se na izdavačku produkciju koju je režim zaplijenio. Objavljivane knjige su imale namjeru da podstaknu na suočavanje sa tragičnim događajima u Jugoslaviji i da se pokrene razgovor o tim dešavanjima. U knjizi „Srpska strana rata“ se analitički doprinosi vrednovanju razumijevanja krize i rata na prostoru Jugoslavije te pridonosi traganju za istinom.

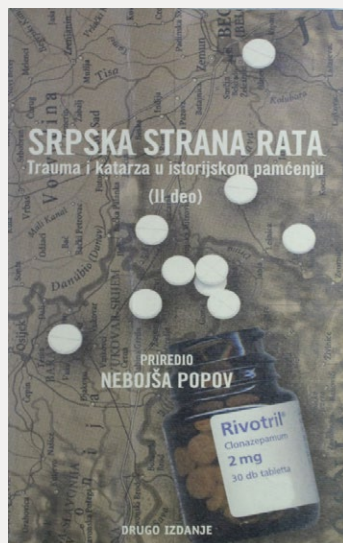
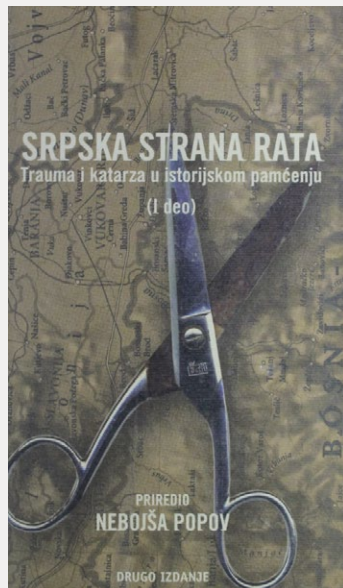

Foto naslovnice: Srpska strana rata, trauma i katarza u istorijskom pamćenju, I, II, ur. Nebojša Popov, drugo izdanje, Samizdat B92, Beograd, 2002.

SUOČAVANJE S PROŠLOŠĆU

„Najviše ima sporova oko zločina. Mada je razumljiva želja da se zločini i košmari koji ih prate zaborave, nezaobilazno je pitanje šta zaboraviti, koje konkretno zločine i čije, i da li je moguće ukloniti iz pamćenja traume koje se godinama (i decenijama) gomilaju (i iz ranijih ratova)? Razumljivo je da se o zločinima javno govori, mada nije sasvim jasno, i pored pravnih normi, šta se sve podrazumeva pod zločinom u vreme rata (ratova) koji je za jednu stranu oslobodilački, a za drugu porobljivački. No, iako se sve više govori o zločinima, tek počinju, i to s velikim naporima, sistematska i zamašnija istraživanja njihovih uzroka i posledica. Iako su razni zločini javnosti sve poznatiji, njihovi počinioci ostaju mahom nepoznati i, što je za normalan život izuzetno važno, nije jasno da li su zločini uopšte kažnjivi i prema važećem pravu i po javnom moralu. Štaviše, u delu javnosti se osumnjičenima za zločine kliče kao junacima. [...] Nacionalistička ideologija i njoj slične ideologije koje opravdavaju nasilje i zločine (u ime roda, vere, naroda i sl.) mada osporavana, i dalje je snažna i uticajna kako u pravdanju minulih zbivanja (balansiranje umesto bilansiranja zla) tako i u obrani rezultata rata. Jednostavno rečeno još nije podvučena crta koja razdvaja razdoblje nasilja, zločina i pljačke, crta od koje započinje gradnja normalnog pravnog i političkog poretka. [...]“

(Nebojša Popov, „Čemu drugo izdanje“, Beograd, decembar, 2001., *Srpska strana rata*, I, 2002., 12.)

1. Pažljivo pročitaj tekst. O čemu se u tekstu govori?
2. Možeš li se složiti sa stavovima iznesenim u tekstu? Pokušaj objasniti!

POVRATAK NA „STARO“ – DEKLARACIJA ZAVNOBIHA

Pred sam kraj 1989. godine javila se neformalna skupina intelektualaca sa pismom u kojem su Skupštinu SR Bosne i Hercegovine javno pozivaju na djelovanje i odgovornost. Pismo su potpisali Tarik Haverić, Zdravko Grebo, Desimir Međović, Mi-odrag Živanović i Ivan Lovrenović. Zahtjev je izraz nezadovoljstva postojećim stanjem i ide u pravcu ukazivanja na nepravilnosti u djelovanju republičke Skupštine. Zahtjev je takođe bio i kritika djelovanja vlasti. Na njega nije bilo znatnih reakcija, ni vlasti, ali ni šire javnosti.

ZAHTJEV ZA OSTVARIVANJE TEMELJNIH NAČELA DEKLARACIJE ZAVNOBiH-A

Izvor: „Pismo Skupštini SRBiH“, Oslobođenje, 28-30. novembar 1989.

1. Podsjetite se temeljnih načela Deklaracije ZAVNOBiH-a!
2. Pročitajte zahtjev koji je skupina intelektualaca uputila Skupštini SRBiH.
3. Razmislite o razlozima koji su potpisnike naveli na pisanje i njihovo obrazlaganje Zahtjeva? Mislite li da je ono opravdano? Obrazložite.

XIV VANREDNI KONGRES SKJ – UVOD U VIŠESTRANAČKI SISTEM

Rascjep na 14. izvanrednom Kongresu Saveza komunista Jugoslavije je obilježio početak 1990. godine. Kongres je održan tokom januara 1990. godine u Beogradu i na njemu je trebalo biti raspravljano o načinu daljnje reforme i djelovanja SKJ. Zbog preglasavanja i stalnog odbijanja prijedloga koji su dolazili iz Slovenije, delegati iz te republike su kasno uvečer 23. januara napustili kongres. Rascjepom unutar Saveza komunista postavilo se pitanje očuvanja Jugoslavije, a dovedene su u pitanje i privredne reforme Saveznog izvršnog vijeća na čelu s Antom Markovićem koji je neposredno nakon odlaska slovenačke delegacije izjavio da će država i dalje funkcionisati sa ili bez Saveza komunista. Rascjep SKJ je kod stanovništva Bosne i Hercegovine prihvaćen kao realan i gotovo očekivan.

Ubrzo nakon potresa izazvanih raspadom Saveza komunista Jugoslavije na 14. vanrednom Kongresu, Skupština SR BiH je nakon dvomjesečnih rasprava i razmatranja krajem februara 1990. donijela novi zakon o udruživanju građana koji omogućuje pojavu novih političkih stranaka.

PREGOVORI U KARADORĐEVU I TIKVEŠU

Tokom 1991. godine su započeli ratni sukobi u Hrvatskoj i Sloveniji, koje su ubrzo donijele odluke o odcjepljenju od Jugoslavije. U martu i aprilu 1991. godine su u Karađorđevu i Tikvešu održavani sastanci predvođeni predsjednikom Hrvatske, Franjom Tuđmanom i predsjednikom Srbije, Slobodanom Miloševićem. Tokom ovih sastanaka su predstavnici ovih republika tražili načine na koji bi se riješili međunacionalni odnosi, problem granica između republika i realiziralo preseljenje stanovništva s ciljem stvaranja etnički homogenih država - Srbije i Hrvatske.

PRIJEDLOG IZETBEGOVIĆ-GLIGOROV

Jedan od posljednjih konkretnijih pokušaja u potrazi za rješenjem jugoslovenske krize bio je prijedlog predsjednika Predsjedništva SR BiH Izetbegovića i predsjednika SR Makedonije Gligorova, u kojem je prema principu 2+2+2 predviđena asimetrična federacija. Platforma je javnosti predstavljena 4. juna 1991. godine. Prema Izetbegovićevim riječima ona je pružala mogućnosti za konstruktivne razgovore budući da su u njoj objedinjeni principi države i kontinuitet Jugoslavije, što je bila želja Srbije, koja je uz Crnu Goru trebala biti središte federacije (odnosno konfederacije), a istovremeno je, s druge strane, Platforma ostajala i na načelima suverenosti republika koje je traženo u Sloveniji i Hrvatskoj. One bi unutar zajednice bile onoliko suverene i autonomne koliko bi to smatrale za potrebno. Bosna i Hercegovina te Makedonija bi prema Platformi bile polusamostalne, ali konstitutivne republike, a izraženo je i vjerovanje u zadržavanje dotadašnjeg imena države – Jugoslavija.

DUBROVNIK, OKTOBAR 1991.

Samo nekoliko dana nakon početka opsade i granatiranja Dubrovnika, u beogradskom dnevnom listu *Borba* je 4. oktobra 1991. godine objavljeno pismo koje je historičarka Ljubinka Trgovčević iz Beograda poslala novinskoj agenciji Tanjug.

“Otvoreno pismo svim oružanim snagama u Jugoslaviji

NE DIRAJTE, BAREM, DUBROVNIK!

Na vest da se vode borbe oko Dubrovnika upozoravam vas, ako treba i preklinjem, da ne dozvolite da se poruši bilo koji deo ovog istorijskog grada. Dubrovnik je istorija i srpskog i hrvatskog naroda i deo svetske kulturne baštine. Čitav civilizovani svet vam to nikada ne bi oprostio, kao što nije

uništavanje univeziteta u Luvenu 1914. godine (koje su među prvima osudili tadašnji profesori Beogradskog univerziteta), ali je i zapamtio imena onih koji su uprkos ratovima, sačuvali i svoje i tuđe spomenike prošlosti. Nijedan cilj, nikakve granice nisu vredne razaranja onoga što smo dužni da ostavimo potomcima.

Istoričari: Ljubinka Trgovčević, Sima Ćirković, Andrej Mitrović, Mirjana Živojinović, Ivan Djurić

Borba, 4. oktobar 1991”.

(izvor: ur. Sonja Biserko, *Dubrovnik "Rat za mir"*, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd, 2006., 912.)

Ista je vijest objavljena u dnevnom listu *Politika* narednog dana, 5. oktobra 1991. godine.

1. Pročitajte sadržaj pisma.
2. Pokušajte uporediti ove dvije vijesti. Postoji li razlika u interpretaciji pisma? Šta možete zaključiti? Objasnite.

ПИСМО ИСТОРИЧАРА СНАГАМА
ЈНА И ХРВАТСКИМ
ФОРМАЦИЈАМА

Сачувајте Дубровник

Историчари Љубинка Трговчевић, Сима Ћирковић, Андреј Митровић, Мирјана Живојиновић и Иван Ђурић упутили су отворено писмо оружаним снагама ЈНА и оружаним формацијама Хрватске у којем, поводом вести да се воде борбе око Дубровника, упозоравају и преклињу да се не дозволи да се поруши било који део тог историјског града.

Дубровник је историја и српског и хрватског народа и део светске културне баштине, истиче се у писму. Читав цивилизован свет вам то никад не би опростио, као што није уништавање Универзитета у Лувену 1914. године (које су међу првима осудили тадашњи професори Београдског универзитета), али је и запамтио имена оних који су, упркос ратовима, сачували и своје и туђе споменике прошлости. Ниско један циљ и никакве границе нису вредне разарања оног што смо дужни да оставимо потомцима, каже се у писму. (Tanjug)

(izvor: *Politika*,
5. oktobar 1991.)

Vojna mobilizacija

(ANTI)RATNO DJELOVANJE POLITIČKE ELITE U BOSNI I HERCEGOVINI 1991-1992

Iznoseći pred Skupštinom SR BiH stavove koje je zastupao na sjednici Predsjedništva SFRJ, predsjednik Predsjedništva SR Bosne i Hercegovine, Alija Izetbegović je 27. februara 1991. rekao slijedeće:

"Ja sam pokušavao i dalje ću pokušavati, bez obzira da li ću ostati na ovom mjestu ili neću, da tražim izlaz za Bosnu i Hercegovinu, izlaz za suverenu Bosnu i Hercegovinu koja će doći do svojih prava, i održati svoja prava na ja[...] miran

način. [...] postoje pritisci izvan Bosne i u Bosni. Ja tim pritiscima nisam nikada popustio. I, ako više ne budem imao snage da branim tu granicu, [...], a ja sam rekao da je to suverena, cjelokupna i slobodna BiH koja neće biti tijesna ni jednom narodu, u kojoj će svi narodi i građani imati svoja prava, [...] ja ću se povući sa ovoga mjesta i prepustiti [...] onome ko će to bolje moći od mene. [...] Ta dva, ali ta dva uvjeta koja sam ovdje spomenuo, suverena i cjelovita BiH, i miran put do nje – za mene nemaju isti rang po vrijednost. Zbog suverene Bosne, ja bih žrtvovao mir. Zbog mira u Bosni, ne bih žrtvovao suverenu Bosnu. Isto tako, [...] u onoj skali vrijednosti Bosna – Jugoslavija, kad bih morao da biram, za mene je prvo BiH, pa onda Jugoslavija, to je za mene tako."

(izvor: Stenogram sa sjednice Skupštine SR BiH održane 27. februara 1991. godine)

JNA – VOJSKA BEZ DRŽAVE

U više je navrata, počevši od juna pa sve do oktobra 1991. godine, između republičkog vrha Bosne i Hercegovine razgovarano sa čelnim ljudima komande Druge vojne oblasti JNA na čelu sa generalom Kadivićem o pitanju razmještaja JNA. Razgovarano je o problemima teritorijalne ugroženosti, blokadi saobraćajnica, nelegalnom transportu i uvozu oružja u Bosnu i Hercegovinu koje je onemogućavalo normalno i mirno funkcioniranje života civilnog stanovništva. Na teritoriju Bosne i Hercegovine je dolazilo do upada neregularnih milicijskih grupa iz Hrvatske, kao i jedinica Užičkog i Titogradskog korpusa JNA, te rezervista iz Srbije i Crne Gore.

U međuvremenu je na sjednicama Predsjedništva koje su održavane u ovom razdoblju, između članova ove institucije dolazilo do velikih rasprava u kojima su razmatrana pitanja vezana za JNA i služenje vojne obaveze, regrutaciju i mobilizaciju stanovništva. Predsjedništvo je na sjednicama donosilo odluke prema kojima je bilo moguće izbjeći služenje vojnog roka i odlazak regruta u JNA dok je u Sloveniji i Hrvatskoj bio vođen rat, a kako bi se spriječilo njegovo daljnje širenje. Stavovi Predsjedništva SR BiH su prema problemu djelovanja JNA bili podjeljeni. Dio članova je smatrao da se JNA treba povući sa teritorije Bosne i Hercegovine, dok je drugi dio vojne jedinice JNA smatrao zaštitničkim.

Nakon što je Srpska demokratska stranka neustavno proglasila pojedine autonomne oblasti, tokom rasprave o političko-sigurnosnoj situaciji i mobilizaciji na sjednici Predsjedništva održanoj 19. septembra 1991. godine, predsjednik Predsjedništva je između ostalog iznio vlastiti stav:

„Unesrećili su nas gore. U potpunom onom pojasu unesrećili su onaj narod

gore. Ja danas moram apelirati na Agrokomerc da iz svojih siromašnih zaliha šalje onom gladnom svijetu da jede štagod u Kostajnici. Po tri dana ljudi ništa gore ne jedu. Unesrećise nas potpuno gore. Šta su imali kog đavola da pucaju i s jedne i s druge strane. Šta rade ovdje i ko ih je na koncu ovlastio da u BiH rade šta hoće? Ja predlažem da g. Ganić i g. Koljević otputuju u Beograd i da zatraže od Generalštaba da se sa nekih mjesta, koja ćemo još razmotriti ovdje ukloni vojska. Kraj Rafinerije ne trebaju. Trebala je neka budala da se nađe s one strane i da ispali nekoliko granata na Rafineriju i da napravi opću havariju i da unesreći tamo stotine hiljada ljudi. [...]“ te nastavio „Ja neću pola srušene države. Za mene su naivni oni bili koji su dozvolili da im se pola republike zauzme i sruši. To se moglo na drugi način uraditi. Ja sam učestvovao u tim razgovorima, smatram da se to moglo izbjeći da je bilo više pameti. [...] Molim vas, u BiH, dok se ja pitam, neće se ići na obračun. Dok se ja pitam. Dok god se to može. Na obranu će se ići i to vrlo efikasno. A na obračun nećemo ići jer to ničemu ne vodi. Ja vam mogu kazati. Mi ćemo imati u BiH u roku od deset dana 100.000 mrtvih ljudi, porušeno pola Bosne. Ja to neću dok sam tu.“

(izvod iz magnetofonskog snimka 33. sjednice Predsjedništva SRBiH, održane 19. IX 1991. godine, 21., 56.)

Na jesen 1991. godine došlo je i do prvih oružanih, ratnih dejstava u Bosni i Hercegovini. Zaoštavanjem političke situacije i izbijanjem oružanih sukoba Predsjedništvo je 4. aprila 1992. godine dalo saglasnost za izvršenje mobilizacije u Bosni i Hercegovini.

(karikatura prikazuje predsjednika Predsjedništva BiH Izetbegovića, komandanta Druge vojne oblasti JNA Kukanjca i predsjednika Srpske radikalne stranke Šešelja, autor: Midhat Ajanović, izvor: Oslobođenje, 4. april 1992.)

„Mi smo protiv rata, hajde da ne zaratimo. Niko nema pravo da povede građanski rat, niko nema pravo da diže narod na mobilizaciju, sav narod na mobilizaciju u situaciji u kojoj je narod pun oružja i međuetničke napetosti su tako velike.“

(Radovan Karadžić, izvor: ICTY, IT-95-5/18, Karadzic and Mladic, br. dokaznog materijala PO5594E)

- video Holiday Inn Karadžić Čengić (dostupno online)

(Pročitajte navedene tekstove. Pogledajte i razgovarajte o video isječku zabilježenom u predvorju hotela Holiday In u Sarajevu neposredno nakon donošenja odluke Predsjedništva o mobilizaciji i prije početka masovnog protesta u Sarajevu, izvor: ICTY, IT-95-5/18, Karadzic and Mladic, br. dokaznog materijala PO5594E)

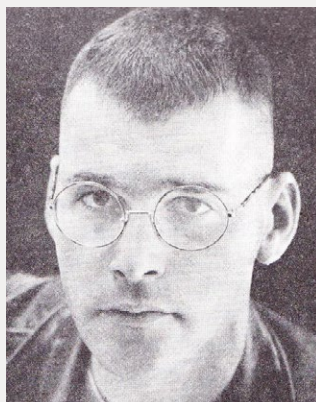
VLADIMIR ARSENIJEVIĆ (1965) - U POTPALUBLJU

Vladimir Arsenijević je rođen 1965. godine u Puli, za anti-ratni roman „U potpalublju“ je 1994. godine dobio NIN-ovu nagradu.

„[...] Što se Dejana tiče, stvari su tu bile nešto tužnije, jer sam Dejana iskreno voleo. Zajedno smo trenirali plivanje, a već su tada njega ti učestali, monotoni treninzi zamarali. Plivao je po očevoj želji, a maštao je da postane bubnjar. Godinama kasnije (čak je bio isuviše star za početnika) svirao je u bendu koji se zvao GSG 9, po elitnoj zapadnonemačkoj antiterorističkoj grupi komandosa. GSG 9 su, u to doba, izgledali sjajno, goli do pojasa mišićavi, depilirani, znojavi, i ozbiljni, okruženi kompjuterima i strobo-svetlima, i dok su dvojica takvih tipova samplovala izveštaje o masovnim pogibijama i velikim katastrofama, Vagnera, Stravinskog, i zvuke bombardovanja gradova, Dejan je, obrijan do glave, znojaviji od svih, udarao u svoj komplet bubnjeva,

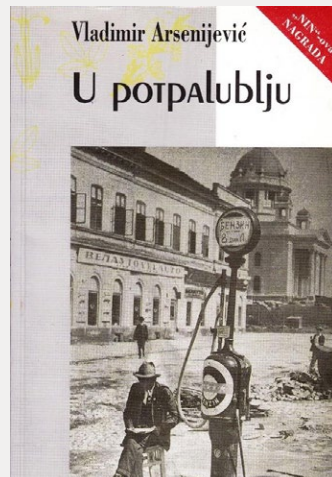
Radovan Karadžić, predsjednik Srpske demokratske stranke (1990-1996), predsjednik Republike Srpske (1992-1996), (foto: M. Rajić, *Glas srpski*, 16. august 1993.)

Vladimir Arsenijević 1994. godine, foto: Goranka Matic, 1994.

stojeći, kao da ga kažnjava. GSG 9 su, i pored neizgovorljivog naziva, bili krajnje ambiciozni – Dejan je bio njihova pokretača snaga, a od svih ljudi koje sam poznao on je jedini iskazivao ozbiljnu nameru da uradi nešto od svog života. Od vežbanja, dlanovi su mu bili prepuni žuljeva, otiske prstiju više i nije posedovao – jagodice su mu bile potpuno uglačane. Onda im je izašla ploča [...] Sve je to, doduše, bilo brutalno prekinuto, i tokom kasnog leta i rane jeseni godine hiljadudevetstodevedestprve, bilo smešteno o domeni teško prebolive prošlosti, a Dejan je nastojao da se oprusti od desne ruke, i kad sam ga posetio u VMA, gde su mu tu ruku amputirali, baratao je onom drugom. [...] Želim da kažem da su stvari bile gadne, ali ne toliko da ne bi mogle biti i mnogo gore. Nije nas rat, u to vreme još, pogodio čvorom ljudskih iznutrica posred lica; nas je on drobio mudrije.“

U potpalublju, sapunska opera, Vreme knjige, Beograd 1995., 28-31.

(Naslovnica knjige Vladimira Arsenijevića „U potpalublju“, foto: Miodrag Simić, *Benzinska pumpa u Beogradu, 1930. i Oskoruša, Sorbus domestica*)

YUTEL - KONCERTI ZA MIR/ KONCERTI ZA JUGOSLAVIJU - 1991. GODINE

YUTEL je kratica za Jugoslavenska televizija, koja je svoj program emitirala od 1990 do 1992. godine. Yutel je formiran odlukom Saveznog izvršnog vijeća (vlade) SFR Jugoslavije, s ciljem da ponovno sjedini informativni prostor u Jugoslaviji. Naime, na prijedlog Televizije Zagreb tokom 1989. godine je prvo bilo prekinuto zajedničko emitiranje nedjeljnog televizijskog dnevnika, koje je do tad abilo uobičajeno u jugoslavneskim republikama, a potom se TV Zagreb isključila iz razmjene informativnog programa sa ostalim televizijskim servisima u Jugoslaviji. Opstrukcije u emitiranju je vršila i JNA. YUTEL je bio formalno registriran kao TV kanal sa sjedištem u Motovunu (Istra, Hrvatska). Jednosatni večernji informativni program se počeo emitirati 23. X. 1990. iz Sarajeva i koristio je kapacitete RTV Sarajevo. Emitiranje YUTEL-a je prestalo 11. V. 1992, kad su u napadu JNA na Sarajevo oštećeni odašiljači.

(ur. Mirko Galić, *Leksikon radija i televizije*, Naklada Ljevak, HRT, Zagreb, 2016., 598., Mesud Šadinlija, *Teritorijalna odbrana Bosne i Hercegovine 1986-1992.*, Univerzitet u Sarajevu, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo, 2012, 113.)

Ubrzo po završetku ratnih sukoba u Sloveniji, a u vrijeme trajanja rata u Hrvatskoj, u Sarajevu je 28. jula 1991. godine YUTEL organizirao veliki koncert "Za mir" na kojem je prema procjenama bilo prisutno više desetina hiljada ljudi. Prijenos koncerta su vršile TV Sarajevo, RTV Skopje i Studio B u Beogradu. Koncerti su održavani i u Bosanskoj Gradišci, Doboju, Livnu i Konjicu na kojima su pored umjetničko zabavnog programa promovisani i "Potpisi za mir" koje su djeca sakupljala u svojim sredinama. a kojima su se građani izjašnjavali za mir. Prikupljeno je više destaka hiljada potpisa. U Banja Luci je u organizaciji Saveza žena opštine Banja Luka, Inicijativnog odbora građana i YUTEL-a, koncert za mir održan 24. augusta 1991. godine na gradskom platou ispred robne kuće Boska. Sve koji su došli na koncert ujedinjavala je misao da će svojim prisustvom spriječiti krvoproliće i rat.

"Svi koji su bili tu to veče su slavili mir, bratstvo, ljubav. Narod Bosne i Hercegovine nije bio spreman da prihvati ono što će doći poslije. Vjerovatno nas ima još koji bismo voljeli da vratimo vrijeme i osjetimo te trenutke kad smo možda bili naivni, ali neokaljani."

Muris Čengić, muzičar,

(izvor: http://www.dwp-balkan.org/bh/blog_one.php?cat_id=8&text_id=310)

http://www.dwp-balkan.org/bh/blog_bp.php?cat_id=8&type=2&no_BP=48)

Preko poveznica pregledaj isječke sa koncerata koji su se održavali tokom ljeta 1991. godine u pojedinim bosanskohercegovačim gradovima. Možeš li istaknuti nekoliko osnovnih poruka koje su ovim koncertima bile upućene javnosti?

Bosanska Gradiška, Rat protiv rata, Bosanska Gradiška za mir, minut do dva-naest

<https://www.youtube.com/watch?v=0RtJ5ygboO4>

Livno, Livno za mir, 9. augusta 1991.

<https://www.youtube.com/watch?v=3EpBNcXw9M>

Konjic, Konjic za mir, 10. augusta 1991.

<https://www.youtube.com/watch?v=FTQz4-LnN-Y>

**SAVEZ ŽENA OPŠTINE BANJA LUKA
INICIJATIVNI ODBOR GRAĐANA B. LUKE
KANAL YUTEL**

KONCERT ZA MIR
SUBOTA, 24.8.1991. U 20 SATI
Trg Edvarda Kardelja — RK Boska

PROGRAM:

- 12 sati: IZLOŽBA „GRADANI B. LUKE ZA MIR“
— Pred Muzejom Bos. krajine
- 17 sati: IZLOŽBA „LIKOVNI UMJETNICI ZA MIR“
— Dom kulture
- 18 sati: NASTUP KUD I SPORTSKIH DRUŠTAVA
Uj. M. Tila
- 19 sati: POVORKA MIRA
— Iz Parka M. Stojanovića
- 20 sati: KONCERT ZA MIR
— Trg E. Kardelja - RK BOSKA

U programu učestvuju poznati kulturni, javni i estradni radnici iz B. Luke, BiH i Jugoslavije.

MERLIN, REGINA, PLAVI ORKESTAR, SEID MEMIĆ — VAJTA, DELO JUŠIĆ, GERTRUDA MUNITIĆ, NELE KARAJLIĆ, ENES KIŠEVIĆ, EMIR HADŽIHAFIZ-BEOVIĆ, ZJAH BOKOLOVIĆ, JOSIP PEJAKOVIĆ, MUHAREM HUSEZINOVIC, VELIBOR ČOVIĆ, DOGANI FANTASTIKO, BEDRIJA BASIĆ — BETI, ENES BASIĆ — orkestar SOL, RKUD „PELAGIĆ“, KUD „K. ROJČ“, CKUDM „V. MASLEBA“, Plesni klub „GEMMA“ Banja Luka, BIG BEND 078

STEVKA KOZIĆ—PRERADOVIĆ, ISMET BEKRIĆ, RANKO RISOJEVIĆ, LJILJANA JOSEPOVIĆ, NIKOLA JURIN

VIKTOR VIKTORIJA, BAS DANŠ, ČAIRES LEJKERS, MONAKO, ŠVILENI, BONITA, GLORIJA, BIJELE DLAN, KRISTIJAN, LP BAND, MORIS ROMF

(izvor: Balkan Perspectives,
Dealing with the past, forumZFD

Antiratni protesti

PORUKA GRAĐANIMA BIH UOČI RATA

MEĐUNARODNI CENTAR ZA MIR
GRAĐANSKI FORUM SARAJEVO, BiH
HELSINŠKI PARLAMENT GRAĐANA
SARAJEVO, BiH
KOMITET ZA LJUDSKA PRAVA I
DEMOKRACIJU SENSBAHTAL,
NJEMAČKA

Internacionalni simpozij "Bosna i
Hercegovina: samostalnost i perspektive
mira" koji je u Sarajevu održan od 20. do 22.
marta 1992. godine sa svoje završne sjednice
uputio je poruku

i

Nama je jasno da uvođenje tržišne privrede i državno-pravnog i demokratskog ustavnog uređenja osiguranja svih građanskih prava i sloboda, mora naročito voditi računa o potrebama u multietničkom, multikulturnom i multikonfesionalnom društvu. Mi podržavamo traganje za rješenjem postojećih problema zajedno sa svim građanima BiH, koji se zalažu, usprkos svim konfliktima i razaranjima, za održanje i daljnji razvoj osnovnih vrijednosti društva.

Naročito podržavamo građansku inicijativu za mir u BiH. I mi odbacujemo sve pokušaje da se zemlja podijeli po etničkim kriterijima, koji bi proizveli nove konflikte.

Regionalna organizacija treba biti razmatrana u demokratskoj proceduri.

Zajedno sa građanskom inicijativom za mir dižemo glas protiv svakog pritiska i svake upotrebe sile, spolja ili iznutra. Mi, Građanska mirovna inicijativa zalažemo se za modernu demokratsku, jedinstvenu nezavisnu i suverenu državu BiH, otvoreno i pluralističko društvo, mir i dobrobit svih građana.

Mi vjerujemo da je samo pitanje vremena kada će se završiti rat i neprijateljstva u jugoslovenskim republikama i početi orijentisati na ponovnu izgradnju i saradnju.

U tom smislu zahtijevamo i apeliramo na sve vlade i vojne organe da odmah oslobode sve zarobljenike i svim dezerterima i onima koji su izbjegavali mobilizaciju omoguće povratak kući bez kažnjavanja.

Mi smo za demilitarizovanu i građansku BiH.

izvor: ARKzin, Fanzin Odbora antiratne
kampanje Zagreb, br. 5-6., 7. svibanj/maj 1992., 6.

BOSANSKOHERCEGOVAČKI MIROVNJACI: RAT ZA MIR!

Od Centra za antiratne akcije iz Sarajeva primili smo nekoliko apela za mir upućenih cjelokupnoj evropskoj i svjetskoj javnosti. U tim se apelima BiH mirovnjaci zalažu za mirno i demokratsko rješavanje svih problema, za cjelovitu i suverenu BiH u kojoj će svi građani biti ravnopravni bez obzira na naciju, vjeru, spol. U njihovom apelu od 4. travnja, između ostalog, piše:

„Z sata u sat u Bosni i Hercegovini izbijaju nova krizna žarišta, a u mnogim mjestima vode se pravi ratovi. Izvode se brojni teroristički napadi na civilne objekte, groblja, kulturne i istorijske spomenike. Sve ono što je ljudski um stvorio bezočno se uništava, ginu ljudi, strada nečuveno stanovništvo.

„Praktično, kod nas se vodi građanski rat. Rat se provocira od snaga koje definitivno žele razbiti Bosnu i Hercegovinu i „dokazati“ da Srbi, Hrvati i Muslimani ne mogu živjeti zajedno na ovim prostorima. Brojne oružane formacije, spolja i iznutra, različitih pripadnosti i oznaka, namjera i ciljeva siju strah mržnju, huškaju na rat, pljačaju i ubijaju, vrše nečuven teror. Podržavajući pojedine paravojne formacije, u svemu ovome ni JNA nije nečuvena.

„Svi rata su odani naručiocima posla i ne traže sredstva da svoj posao „dobro odrade“. Egzekutori nakaznih ideja i bolesni umovi koji su inspirisali građanski rat, počinili su bestijane zločine u našoj Republici.

„Nepošteno i nelegalne vlasti nisu u stanju osigurati sigurnost i bezbjednost i zaštitu stanovništva. Samo jedan korak do totalne anarhije i haosa.

U Bosni i Hercegovini nema mira. Pomozite nam dok nije kasno!

„U ratu u Hrvatskoj poginulo je preko 30.000 ljudi, blizu milion izbjeglica i stotine hiljada je fizičkih i psihičkih invalida, zorena su i uništena brojna sela i gradovi. Ne smijete dozvoliti da se ovo desi i Bosni i Hercegovini.

„Za ime svih onih koji su do sada položili svoje živote, molimo Vas da učinite sve da nam pomognete da spasimo Bosnu i Hercegovinu od daljeg uništavanja, da odbranimo i zaštitimo ljudske živote, da odbranimo dostojanstvo ljudskog bića.

„Apelujte i izvršite pritisak na gospodina Miloševića i gospodina Tudmana, na Jugoslovensku Armiju, da prepuste Bosnu i Hercegovinu njenim građanima koji su u stanju razumno riješiti sve nesporazume.

„Apelujte na lidere nacionalnih stranaka u Bosni i Hercegovini da ne dijele ono što se vjekovima nije moglo podijeliti, da ne razgrađuju temelje našeg suživota i postojanja. Apelujte na njih da učine sve da se kriza u našoj Bosni riješi mirnim putem.

„Centar za antiratne aktivnosti apeluje na vas—dodite i uvjerite se. Pred istorijom ćemo svi snositi odgovornost. Za ono što JESMO i za ono što NISMO UČINILI.

izvor: ARKzin,
Fanzin Odbora
antiratne
kampanje
Zagreb,
br. 5-6., 7.
svibanj/maj
1992., 6.

PROTEST U SARAJEVU, 5. APRIL 1992

U Sarajevu je 5. aprila, kao i prvih martovskih dana 1992., stanovništvo grada nenaoružano krenulo iz sarajevskih naselja Dobrinje, Mojmila, Vojničkog i Alipašinog polja u mirovnu šetnju ka centru Sarajeva tražeći smjenu vlasti koja je izabrana na prvim višestranačkim izborima u Bosni i Hercegovini tokom novembra 1990. godine. Ubrzo im se pridružuju stanovnici ostalih bosanskohercegovačkih gradova. Uzvikivane su parole: "Dolje vlada", "Ne damo Bosnu", "Nećemo podjele", "Ubice, ubice". Dio građana je oružanom paljbom spriječen u pokušaju da ode na Vrace gdje su vođene borbe i gdje su naoružane skupine SDS-a uhapsile učenike milicijske akademije, koji su kasnije razmjenjeni za zarobljene snajperiste koji su sa obližnjeg hotela pucali na mirovnu povorku.

Pogledajte video isječak iz Dnevnika Televizije Sarajevo, 5. aprila 1992. godine o događajima pred Skupštinom

- video Dnevnik TVSA 5 april 1992 (dostupno online)

Tokom protesta su smrtno ranjene Suada Dilberović i Olga Sučić, koje će postati simboli prvih ratnih žrtava opkoljenog Sarajeva. Novinarski tekst govori o obilježavanju ovog datuma i načinu na koji je službeno izražavan pijetet prema civilnim žrtvama opsade Sarajeva.

izvor: Snježana Mulić-Bušatlija, „Trči, Nora, trči!“, Dani, nezavisni bosanskohercegovački magazin, 5.april 2002., 17

ZLATIN DNEVNIK

Filipović Zlata, *Dnevnik Zlate Filipović*, Međunarodni centar za mir, Naša djeca, Sarajevo, 1993.

Zlata je djevojčica koja ide u 5. razred osnovne škole, jedanaestogodišnjakinja, s prijateljima igra društvene igre, ide u kino, voli otići na planinu, gleda TV seriju „Murphy Brown“, crtani film „Bugs Bunny“, prati MTV. Živi s roditeljima u Sarajevu koje će se uskoro naći usred ratnih zbivanja. Vodila je dnevničke bilješke od decembra 1991. godine do novembra 1992.godine. Objavlivanjem Dnevnika Zlata je dobila priliku da s roditeljima izađe iz opkoljenog Sarajeva 1994. godine.

Pročitaj isječak iz dnevnika Zlate Filipović (u prilogu g-drive).

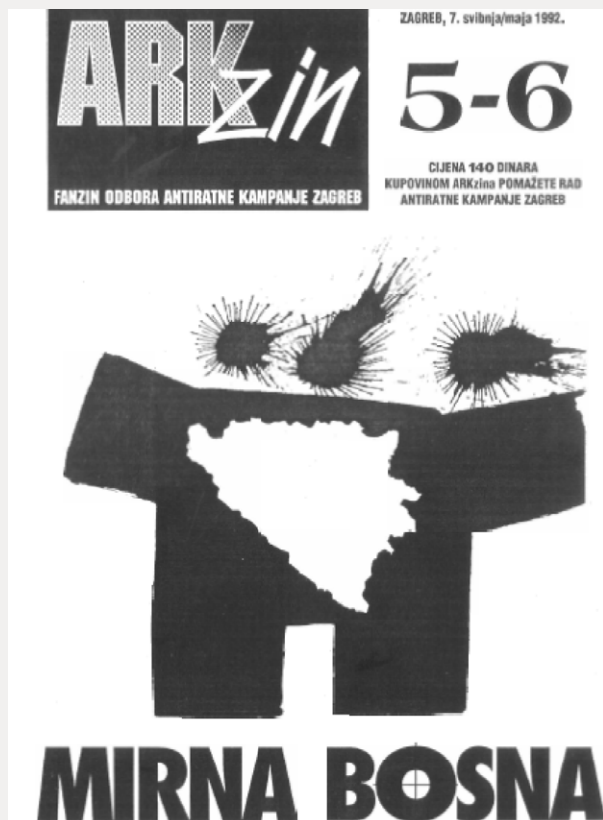

1. O čemu djevojčica u svom dnevniku govori?
2. Djevojčica se poistovjetila s Annom Frank. Postoje li i koji su razlozi za to? Pokušaj objasniti.

Mediji i medijska propaganda

ARKZINE

ARKzine je bio fanzin Odbora antiratne kampanje Zagreb, čiji je tzv. nulti broj izašao 25. septembra 1991. godine. Iako se prodavao u tiražu većem od 5000 primjeraka njegovi su novinari uvršteni na spisak neprijatelja Republike Hrvatske, a redakcija je često novčano kažnjavana. Nastao je kao otpor služenja jednoj propagandi koja je dolazila iz politike Hrvatske demokratske zajednice Franje Tuđmana. Uz ARKzine, listovi koji u Hrvatskoj tokom 90-ih nisu bili propagandni su riječki Novi list, časopisi Vijenac, Bumerang, Feral Tribune i Erasmus, te zagrebački Radio 101.

Naslovna stranica ARKzin, Fanzin Odbora antiratne kampanje Zagreb, br. 5-6., 7. svibanj/maj 1992)

ARK ZA MIRNU BOSNU, ZAR STRADANJE HRVATSKE NIJE OPOMENA? APEL GRAĐANIMA I POLITIČKIM DJELATNICIMA BOSNE I HERCEGOVINE

S dubokim bolom pratimo zbivanja u Bosni i Hercegovini. Nažalost, ne možemo reći i sa nevjericom, jer širenje rata iz Hrvatske na Bosnu i Hercegovinu odavno smo očekivali.

U ovim dramatičnim trenucima konkretne političke opcije za koje se netko zalaže padaju u drugi plan. Prvenstveni zadatak svih mora biti da se spriječi dalje krvoproliće.

Preklanjemo sve građane Bosne i Hercegovine, bez obzira na nacionalnu pripadnost: imajte neprestano na umu ono što se dogodilo u Hrvatskoj, užasna razaranja (gora nego u drugom svjetskom ratu), golemi broj izbjeglica i poginulih, patnje i Srba i Hrvata i svih ostalih. Sve to, i još mnogo gore, dogodit će se u Bosni i Hercegovini, ako se ludilo ne zaustavi.

Do sada, prema vijestima, broj mrtvih mjeri se stotinama. Vrlo brzo će taj broj postati deset i stotinu puta veći. Tisuće ljudi bježi iz svojih domova. Taj broj postat će deset i stotinu puta veći. Spaljuju se kuće i uništavaju privredni objekti. Hrvatskoj već danas prijete glad zbog nezavršenih poljoprivrednih radova prošle jeseni i ovog proljeća, u Bosni i Hercegovini situacija može biti samo teža.

Ako se ludilu ne stane na put sada, za pola godine izgadnjeli će beskućnici umirati od gladi i zime u spaljenoj zemlji, dok će preostali bjesomučnici i dalje tamaniti jedni druge: jedino oružja i municije bit će uvijek u izobilju.

Preklanjemo vas, shvatite: ova apokaliptička vizija nije pretjerivanje, nego realna slika vaše moguće budućnosti. Ne postoji politički cilj koji je toga vrijedan, ne postoji gora solucija za bilo koji narod. U ovom trenutku nužno je postići da se oružje odloži i da započnu pregovori o budućnosti Bosne i Hercegovine kao suverene države, u kojoj će njeni građani i narodi sami odlučivati o svojoj sudbini.

Ne možemo vjerovati kako je većina ljudi bilo koje nacionalnosti u BiH povjerovala u realnost solucije beskonačnih dioba, koje bi morale ići ne samo kroz bračne krevete, nego bi se i milijuni ljudi morali bukvalno podijeliti na više dijelova. Ne možemo povjerovati da održanje zajedništva koje ste gajili stoljećima smatrate tako nepoželjnim da ćete radije ubijati i biti ubijani, uništavajući sve što ste postigli.

Kao građani Hrvatske, moramo reći još nešto, pogotovo onima koji su sada okupljeni u zgradi Skupštine BiH: nipošto ne smijete dalje podlijegati iluzijama o JNA kao mogućoj neutralnoj sili koja bi mogla uvesti red. U Hrvatskoj, JNA

je u tobože neutralnoj ulozi permanentno branila i naoružavala srpske ekstremiste, na taj način onemogućavala sve glasove razuma na obje strane i konačno objavila otvoren rat hrvatskom narodu. Da nije bilo tih fanatika, vjernih jednoj davno propaloj iluziji baziranoj na nasilnom zatiranju svih razlika, vjerojatno bismo postepeno došli do kompromisa uz mnogo manje žrtava. Bivša JNA kriva je za 90 posto žrtava u Hrvatskoj. Znamo da vam je teško lišiti se te iluzije, ali to su činjenice. Snagu koja će spriječiti uništenje ne možete tražiti nigdje van vassamih. obraćamo se posebno srpskom narodu u Bosni i Hercegovini. Vaši politički lideri uvjeravaju vas da bi zajednički život u suverenoj Bosni i Hercegovini za vas bio nepodnošljiv, te da morate biti spremni bez oklijevanja ubijati i biti ubijani da biste to spriječili. Oni vam kažu da ste sa svojim susjedima katolicima, muslimanima i Židovima mogli manje-više mirno živjeti kada ste bili pod tuđom vlasti (Turskom i Austro-ugarskom), odnosno pod komunističkim režimom, a da to postaje nemoguće kada ostanete sami da se dogovorite sa svojim susjedima o budućem slobodnom zajedničkom životu. Zar ste zaista povjerovali u to? Vi činite jednu trećinu stanovništva u Bosni i Hercegovini, dovoljno ste jaki da političkim i ekonomskim sredstvima zaštitite svoje interese. Pa čak i ako oni ponekad budu ugroženi, da li je vrijedno riskirati toliko smrti i uništavanja da bi se to izbjeglo? Vi znate vjerojatno bolje od nas kakva je situacija Srba u Hrvatskoj danas, koliko ih je u izbjeglištvu, koliko ih je ostalo zauvijek bez domova. Tisuće su poginule. Možete li povjerovati da bi im se dogodilo nešto gore da nisu krenuli u oružani ustanak i prihvatili zlosretno tutorstvo ekstremista ubačenih iz Srbije i bivše JNA?

Gradani i narodi Bosne i Hercegovine! Pristaje ratovanja mjesecima su vodili propagandni rat protiv svih vas, ubjeđujući vas kako je ubijanje i uništavanje jedino rješenje. Naoružavaju najgore među vama i šalju ih da pucaju na svoje susjede, a kada to nije dovoljno ubacuju ekstremiste izvana.

U ovom trenutku najvažnije je da odlučno odbijete sve koji vas pozivaju na međusobno ubijanje. Čak i ako se osjećate ugroženi, čak i ako je taj osjećaj opravdan, ono što vas čeka, nastavi li se ovaj rat, nesumnjivo je gore od onoga što može donijeti mir.

Odluka je, naravno, u vašim rukama, ali pitanje

je da li se poništavanjem svega što postoji može dospjeti do rješenja. Zahtjevi za trenutnim opozivom legalnih organa vlasti prije mogu donijeti kaos u kojem će se nesreća samo povećati. Viste izašli na slobodne izbore prije 15 mjeseci i izabrali skupštinske zastupnike i Predsjedništvo, koji usprkos svemu još uvijek jedini imaju legitimitet da rješavaju bitna pitanja u Bosni i Hercegovini. Može se zahtijevati prijevremene izbore na kojima ćete glasati drugačije, ali u međuvremenu jedini je izlaz natjerati lidere vodećih stranaka da se dogovore. Jedino što im morate odlučno reći jeste da ne želite ginuti i da ne želite ubijati svoje susjede ni po koju cijenu. Mi u Hrvatskoj smo vjerojatno ono najgore već pretrpjeli, iako mira neće biti još dugo. Nadamo se da ćete biti dovoljno mudri da izbjegnute većinu onoga što smo mi morali proživjeti.

7.

U dodatku tom apelu, dajemo naše političke stavove.

Zalaži

- za dosljedno poštovanje suverenosti BiH, protiv svakog stranog vojnog mišanja u zbivanja (osim UN)
- redovni sastav JNA u kasarne, rezervisti u svoje republike, hrvatska vojska u Hrvatsku
- protiv cijepanja BiH u vidu "kantonizacije", koja je evidentno apsurdna
- hitna internacionalizacija problema, uključujući i poziv UN da pošalje plave šljemove
- protiv nasilnog rušenja legalnih organa vlasti, osnivanja Komiteta nacionalnog spasa itd.
- upozorenje građanima BiH da ne zovu u pomoć tzv JNA koja je kriva za 90 posto žrtava u Hrvatskoj.

8.

Izvor: „ARK za mirnu Bosnu, Zar stradanje Hrvatske nije opomena? Apel građanima i političkim djelatnicima Bosne i Hercegovine“. ARKzin, Fanzin Odbora antiratne kampanje Zagreb Zagreb, 7. svibanj/maj 1992., 2.)

MEDIJSKA PROPAGANDA

Jesu li mediji u SFRJ su stvorili atmosferu koja je omogućila rat?

"Medijska ratna kampanja je počela u Srbiji, ali su je hrvatski mediji preuzeli. Nezavisni mediji moraju učestvovati u proizvodnji mira. Sada gospodari rata žele biti gospodari mira. Hrvatska vlast, posle Daytonskog mira, reducira količinu vanjskih neprijatelja, a povećava broj unutrašnjih neprijatelja, tražeći ih često među novinariima. Stvara se atmosfera straha za one koji se ne slažu sa zvaničnom politikom i okupacijom Hrvatske od strane Herceg-Bosne". Lino Veljak, krajem 90-ih saradnik Arkzina i član rukovodstva Akcije socijaldemokrata Hrvatske

(T.K., „Arkzin iz druge Hrvatske“, u: Republika, glasilo građanskog samooslobođanja, 141-142.,

1-30. jun 1996., <http://www.yurope.com/zines/republika/arhiva/96/141/141-8.html>)

RADIO TELEVIZIJA SARAJEVO – SLUČAJ KUSTURICA

- video Dnevnik TVSA 23 april 1992 (dostupno online)

(izvor: TV Dnevnik RTV Sarajevo, 23. april 1992., CD ROM, Hadžifejzović, Senad, Rat uživo: ratni televizijski dnevnik 1992 : 1995, Sarajevo, autor, 2002.)

1. Pregledaj, pažljivo poslušaj, analiziraj i usporedi televizijski i štampani medijski sadržaj. Šta primjećuješ? Postoje li razlike? Pokušaj objasniti!

2. Na osnovu ovog primjera na času razgovarajte o važnosti objektivnog novinarstva i uticaju medijske propagande.

JA SE SARAJEVA NIKADA NEĆU ODREĆI
(Dnevnik, 23. april 1992)

Hadžifejzović: Imamo na direktnoj telefonskoj li-
Pariz. Iarno je Emir Kusturica. Dobro veče, Kusta.
Kusturica: Dobro veče.
Hadžifejzović: Dobro se čujemo.
Kusturica: Dobro jako.
Hadžifejzović: Današnji *Monde* je objavio jedan
oj tekst; ja bih te zamolio ukratko da kažeš o čemu
radi.
Kusturica: Pa nekako otpočetka, za nas koji živimo
ran Sarajeva i koji smo daleko, zamagilo se pogled, i
noće stvari koje su se tamo dešavale su manje ili vi-
bile ne toliko jasne. To je drugi tekst u *Mondeu* i go-
ri o toj potrebi da se Bosna zatvori u svoj postojeći
ug i da ljudi koji tamo žive prestanu da pucaju jedni
i druge, to je nekakav nastavak tog nekog poetskog,
neke molbe i to nekog vapaja da se zaustavi bom-
rdovanje Sarajeva i da Sarajevo stane i da počne da
i normalno kao što je živjelo ranije.
Hadžifejzović: Bit će malo teže.

manje-više izvještavaju šta se tamo dešava, s tir-
sam ja obaviješten i sa druge strane, na telefonu
neprestano, jer čovjek ne može da se distancira;
kako, kad tvoji građani i svi koji su tamo ucvil
moraš nešto činiti. Ja sam ovih dana stupio u i
takt sa možda najpoznatijim glumcima trenut-
svijetu.
Hadžifejzović: Ja sam to htio da te pitam, mi-
danas čuli ovdje u Sarajevu da je u rukama nas,
u rukama nemamo oružje, ipak kakva-takva mi-
čnost da učinimo nešto da se sve ovo u Saraje-
BIH zaustavi. Činjenica je da si ti to odabrao na je-
svjetski način, mada ti mogu reći da sada, u jedi
takvom haosu, dok se bombarduje Sarajevo, i
dok se vode bitke, ima mnogo ljudi koji su sumnj
prema tim verbalnim akcijama koje ti i ostali vodit
svijetu.
Kusturica: Pa, znaš kako, ja sam u svom rodi
gradu doživljavao ljubav i mržnju otkako sam i
tojao, međutim, ja ne stajem. Evo, ja sam u ve-
Tomom Cruiseom, sa Gerardom Depardieuom
Johnnyjem Deppom sa Fay Danaway i sa još tr-
lika svjetska glumca, oskarovca, koji će se ovih
preko preko TV ekrana obratiti Sarajlijama i nekak
ukazati da dijele njihovu bol i da su sa njima. Čak
znaju da padaju granate na Sarajevo, i čak i oni
ju da su to potezi očajnika i divljaka i bijednika.
sam im objašnjavao šta se zapravo dešava, ja:
pokušao da im dočaram kako je vrlo teško, ka-
užasno da gubiš prvo čitavu zemlju kojoj si pripa
da gubiš svoje idole, koji postaju neko ko više n-
vi u tvojoj zemlji i da je to u početku bilo bez zer-
sad treba da ostaneš bez republike, i na kraju tr-

Izvor: „RTV SA (BiH) i Senad Hadžifejzović, 1992-1996., Ja se Sarajeva nikada neću odreći (Dnevnik, 23. april 1992), u: Dani, bosanskohercegovački nezavisni magazin, 5. april 2002., 14.

NEDJELJNIK VREME – SLUČAJ VEČERNJE NOVOSTI 1994.

Nedjeljne novine *Vreme* u Beogradu izlaze od 1990. godine, a osnovali su ga novinari koji se nisu slagali sa službenom republičkom politikom u Srbiji te grupa disidenata. Tokom raspada Jugoslavije i ratova 90-ih godina *Vreme* je bilo jedan od predstavnika nezavisnog novinarstva i nepristrasan izvor informacija. Novinari ovog nedjeljnika su nastojali ukazivati na medijsku propagandu i profesionalno djelovati u vlastitom izvještavanju. Jedan od poznatijih slučajeva raskrinkavanja ratnohuškačke propagande bio je pokušaj „falsificiranja stvarnosti“, kada su režimske *Večernje novosti* na svojim stranicama 19. novembra 1994. godine objavile djelo poznatog srpskog slikara Uroša Predića s kraja 19. stoljeća prikazavši ga kao suvremenu fotografiju djeteta kojemu su roditelji tokom 1993. godine ubijeni u ratu.

Izvor: *Vreme*,
28. novembar
1994., 29

FORUM GRAĐANA SRPSKE NACIONALNOSTI GRADA SARAJEVA

Tokom juna 1992. godine u Sarajevu je održan *Forum građana srpske nacionalnosti grada Sarajeva*. Prvi predsjednik *Foruma* je bio Dragutin Braco Kosovac. Na samom skupu je riječ uzelo više osoba koje su osuđivale granatiranje Sarajeva, etničko čišćenje u Istočnoj Bosni, a iznesen je i zahtjev vodstvu Srpske demokratske stranke da se krene u pregovore da bi se zaustavilo granatiranje i krvoprolije.

U *Izjavi za javnost* iz *Foruma* su se obratili nadležnim organima i svim građanima Bosne i Hercegovine, osuđujući agresiju, zločinačku politiku Srpske demokratske stranke, ubijanje i razaranje, pozivajući sve građane Bosne i

Hercegovine da se tome odupru svim sredstvima. Žele skrenuti pažnju javnosti da ni oni, a ni SDS nisu zastupnici srpskog naroda. "Osuđuje se manipulacija srpskim narodom od strane jedne političke opcije koja je uzela za pravo da zastupa i predstavlja cio srpski narod u BiH."

"Naš cilj je potpuna izolacija ekstremnih grupa među Srbima, ali isto tako i među Muslimanima i Hrvatima. Naš cilj je red i vladavina pravne države. Zajednički cilj svih naroda BiH JE SLOBODNO SARAJEVO, SLOBODNA CJELOVITA I SUVERENA REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA U KOJOJ ĆE BITI ZAGARANTOVANE GRAĐANSKE SLOBODE I NACIONALNA RAVNOPRAVNOST MUSLIMANA, SRBA, HRVATA I DRUGIH NARODA."

(prema: Mirko Pejanović, *Bosansko pitanje i Srbi u Bosni i Hercegovini*, Bosanska knjiga, Sarajevo, 1999.)

Dragutin Braco Kosovac (1924-2012), antifašista, nosilac Partizanske spomenice 1941., privrednik i političar, jedan od organizatora XIV. zimskih Olimpijskih igara u Sarajevu 1984. godine, začetnik Srpskog građanskog vijeća – pokret za ravnopravnost u BiH. Dragutin Braco Kosovac je 2007. godine bio prvi dobitnik Plakete SGV-PR u BiH za doprinos i zaštitu ljudskih prava, ostvarivanje nacionalne ravnopravnosti i slobode, te promovisanje zajedničkog života naroda i nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini.

SRPSKO GRAĐANSKO VIJEĆE SGV

Srpsko građansko vijeće je nastalo i izabrano na Prvoj Skupštini građana srpske nacionalnosti 27. marta 1994. godine i u svom je djelovanju bilo politička alternativa Srpskoj demokratskoj stranci, na čijem je čelu bio Radovan Karadžić. U svom djelovanju je zastupala građanski princip. U julu 1995. godine SGV Bosne i Hercegovine Sarajevo je objavio dokument od deset tačaka, pod naslovom *Osnovni programski stavovi Vijeća o mirovnom političkom rješenju*

Foto: Dragutin Braco Kosovac, otvaranje Svjetskog para-ski prvenstva, Sarajevo, Igman 1987.,izvor:

<http://stojnic.co.uk/AeroklubSarajevo/NaDanasnjiDan/26ta%20godisnjica%20otv%201.SPSP/1.SPSP-Otv.htm#11.3>

bh. pitanja u kojem stoji da se kao pokret patriotski i demokratski opredjeljenih bosanskih Srba zalaže i bori za:

- 1.)** zaustavljenje agresije i rata i postizanje pravednog i trajnog mira i u tom cilju podržava se plan Kontakt grupe, zahtjeva se međunarodno priznanje svih država nastalih na području bivše SFRJ u granicama iz 1990. godine; zalaže se za jačanje međunarodno-pravnog i ukupnog međunarodnog položaja R BiH kao nezavisne i suverene članice međunarodne zajednice i Ujedinjenih Naroda.
- 2.)** obezbjeđenje i garantovanje osnovnih i ljudskih i građanskih prava i sloboda neovisno od nacionalne, etičke, vjerske, političke, socijalne i svake druge pripadnosti
- 3)** demokratsko i federativno uređenje države BiH koja će garantovati jedinstvo sistema i vladavinu prava, jednakost i ravnopravnost njenim konstitutivnim narodima - Srbima, Bošnjacima i Hrvatima i svim građanima koji u njoj žive i obezbijediti savremeno organizovanu i efikasnu državu uz najviši stepen lokalne samouprave [...].
- 4)** ubrzano uključivanje Republike BiH u evropske demokratske tokove i organizacije; Vijeće se zalaže za otvaranje postupka izvanrednog prijema R BiH u EU sa ciljevima: mir u BiH, povratak izbjeglica, ekonomska obnova, kolektivna bezbjednost u okviru "Partnerstva za mir"
- 5)** za obnovu zajedničkog života u multinacionalnoj, multireligijskoj i multikulturalnoj zajedničkoj državi [...].“

(Izvor: Mirko Pejanović, *Bosansko pitanje i Srbi u Bosni i Hercegovini*, Bosanska knjiga, Sarajevo, 1999., 298.)

HEROJI

„Heroji ne trebaju nam puške i pištolji, samo čisto srce i ničeg se ne boji!“, završni stih pjesme *Heroyix*, The Beat Fleet, Maxon Universal, 2004.

Preko poveznice <https://www.youtube.com/watch?v=PNbxkHPV4U> poslušajte pjesmu *Heroyix* splitskog hip-hop sastava TBF izvedenu u beogradskom Domu omladine. O čemu ona govori? Obrazložite.

DEZERTERI

Na sjednici Narodne skupštine srpske republike Bosne i Hercegovine, održanoj u Banja Luci, 12. maja 1992. godine, između ostalih odluka usvojena je i Odluka o formiranju Vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine, a za komandanta

Glavnog štaba postavljen je general-potpukovnik Ratko Mladić koji se u govoru na sjednici žalio na stanje u vojsci kojom je komandovao. Njegov govor oslikava antiratno raspoloženje među vojnicima regrutiranim u JNA. Mladić je od sredine 1994. godine uveo stroga ograničenja dostave humanitarne pomoći civilnom stanovništvu tako što je svim jedinicama VRS-a naredio da smjesta blokiraju sve aktivnosti UNPROFOR-a i humanitarnih organizacija na teritoriji republike bosanskih Srba. Presudom Pretresnog vijeća MKSJ tokom 2017. godine Mladić je osuđen na doživotnu kaznu zatvora.

„[...] Da vam kažem da još ima i vozila i tenkova, parkirani, nema posada, zašto, zato što pojedinci dođu na doručak – i odu, [...] Tako se rat ne može dobiti. [...] Kad sam sletio u Benkovac dočekala me prvo slika gdje je postrojena jedna jedinica od 196 velikih Srba koji su pozdravljali i cvijećem dočekani. Iz Kragujevca, oklopni bataljon 180 brigade. Pitam šta je, kaže Vuković vidjećeš šta je, tri dana se molim sa njima i neće da idu na front. [...] priđem prvoj grupi, pozdravim se, pola počelo pozdravljati ovako, onako, kao da sam u crkvi i u džamiji i ne znam ni ja. [...] Što vi ne idete momci na front [...] momci što vi nećete na front [...] Ja sam njima rekao neće ni petao u lonac pa ode. Održao sam im jedan kraći govor. Rekao sam ima li neko da neće, prvi koji je dignuo ruku da neće snašao ga je grom. [...] ostavili su tenkove i krenuli pješke za Kragujevac. [...]“

(izvor: izvod iz stenograma 16. sjednice Narodne skupštine srpske republike Bosne i Hercegovine, Banja Luka, 16. maj 1992., ICTY, IT-02-54, Milošević, br. dokaznog materijala P352.174.1, <https://ucirmct.org/>, Govor Ratka Mladića, 26-36.)

SILVA RIZVANBEGOVIĆ (1948-1992)

Doktorica Rizvanbegović je bila zaposlenica Zavoda za hitnu medicinsku pomoć Sarajevo koja je poginula 17. maja 1992. godine u sanitetskom vozilu vraćajući se iz bolnice Koševo u koloni koju su sačinjavala tri vozila hitne pomoći na koje je otvorena rafalna paljba dok su prolazili kraj kasarne Maršal Tito.

„ *Za njom je plakao grad*

Kako uopšte sa nekoliko rečenica opisati nekog čije su riječi i pomoć značili drugima život? Može li, uostalom, u bilo koji tekst stati sva nesebična ljudskost, sve požrtvovanje i sav entuzijazam sa kojim je jedna naoko obična, a u stvari beskrajno divna žena, živjela svoj život u ovom gradu za koji je poginula.

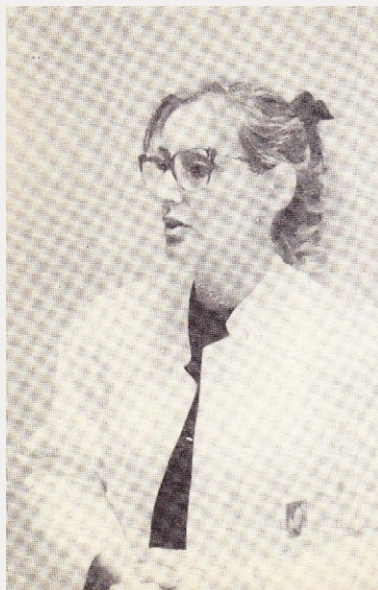
Ljekar Silva Rizvanbegović, humanista prije svega, pacijentima Zavoda za

hitnu medicinsku pomoć ostaće u sjećanju kao uvijek nasmijana, blaga doktorica čiji je bijeli mantil redovno bio uprljan krvlju onih kojima je pomagala. Danas više nije važno da li je tog prvog dana kada je počeo sarajevski užas, dr Silva bila na dužnosti. Radila je. Pomagala je svima koji su bili povrijeđeni, bilo da ih je susretala dok se umorna vraćala svome domu ili dok je u mecima izrešetanim automobilima sa oznakama Crvenog krsta hitala u pomoć unesrećenima. Nije bilo lokacije za koju je dr Silva Rizvanbegović smatrala da je neprohodna. Bijeli mantil je bio njena zaštita.

Koliko teroristima s okolnih brda znače međunarodne konvencije, odavno je poznato. Crveni krst i ljekarski mantili češće su bili meta, nego nagovještaj da ubojito oružje treba barem tren sačekati. Doktorica Silva je sve to znala. Gledala je scene krvi i patnje gotovo svakodnevno. I one noći kad je ranjena, nadomak sarajevske Vijećnice, Silva Rizvanbegović je tek sačekala da joj kolega smjene očisti i previje rane, a onda nastavila svoj posao. - Mnogo je bilo povrijeđenih. Morala sam okončati smjenu, tim više što mojim kolegama put do zgrade Hitne pomoći nije bio bezbjedan – kratko je objasnila, uz vječiti osmijeh. [...].“

AIDA BUTUROVIĆ (1959-1992)

Aida Buturović je radila kao bibliotekarka u Nacionalnoj biblioteci BiH koja je bila smještena u sarajevskoj Vijećnici. Kada je počeo rat u Bosni i Heregovni, Aida je pisala doktorsku disertaciju. U Vijećnici je radila i tokom rata. Bila

dr. Silva Rizvanbegović
(foto i tekst: Vildana Selimbegović, „Za njom je plakao grad, dr. Silva Rizvanbegović.“, u: ur. Zrinka Ilić, *I oni brane Sarajevo*, Informativni centar Večernjih novina, Sarajevo, 1992., 17-20.)

pogledaj kratak video isječak <https://www.youtube.com/watch?v=24xkl8mtRII> o doktorici Rizvanbegović

je u timu ljudi koji su u noći između 25. i 26. augusta 1992. godine po granatiranju i izbijanju požara u Vijećnici pokušavali spasiti knjige iz biblioteke. Nakon te noći na putu kući Aida je smrtno ranjena. Kolege i kolegice bibliotekari/ke širom svijeta smatraju Aidu istinskom heroinom svoje profesije zbog čega je važno sačuvati sjećanje na nju.

Andras Riedlmayer, bibliotekar na Harvardu, pokrenuo je projekat sa ciljem da se prikupе mikrofilmovi na kojima se nalaze rukopisi koji su izgorjeli u paljenju Vijećnice, a koji su bili u vlasništvu drugih biblioteka. U jednoj izjavi je rekao: "Ljudi me ponekad pitaju zašto se toliko brinem oko knjiga kad je toliko ljudi ubijeno. Moj odgovor je da ukažem na slučaj Aide Buturović, jer su sudbine knjiga i ljudi neraskidive."

(izvori: ur. Gorica Ivić et. al., *Leksikon o ženama koje su pomjerile granice u svojim zajednicama u Bosni i Hercegovini, 100 žena – 100 ulica po ženama*, forum ZFD, Sarajevo, 2021., 17.;

Andras Riedlmayer, Harvard University, "Libraries Are Not for Burning: International Librarianship and the Recovery of the Destroyed Heritage of Bosnia and Herzegovina", *61st IFLA General Conference - Conference Proceedings - August 20-25, 1995.*, <https://origin-archive.ifla.org/IV/ifla61/61-riea.htm>)

REFIK VIŠĆA (1955-1992)

Refik Višća je bio član fudbalskog kluba Krivaja iz Zavidovića, u ratu pripadnik odreda Vojne policije. Tokom augusta 1992. godine je, po privođenju zarobljenih vojnika VRS u prostorije Srednje tehničke škole u Zavidovićima, vojnik ARBiH počeo maltretirati njihove čuvare i zarobljene vojnike. Refik Višća je nastojao spriječiti izživljavanje nad zarobljenim vojnicima te je u fizičkom obračunu ubijen vatrenim oružjem. Vojnici VRS su napad preživjeli, kasnije su razmjenjeni. Ubici Refika Višće je suđeno i kažnjen je zatvorskom kaznom.

Foto: Refik Višća,
izvor: klix.ba

„ [...] Dvanaestog Avgusta 1992.godine u Zavidovićima se desio ratni događaj koji treba istaći kao primjer humanosti, herojstva i građanske hrabrosti u teškim vremenima.

Vojni policajac Armije BiH Refik Višća, naš sugrađanin, izložio je svoj život i herojski ga izgubio stavši u zaštitu pripadnika druge nacionalnosti. Poginuo je vršeći svoju ljudsku dužnost, neupitno štiteći ženevske konvencije o ratovanju i ugled i karakter naše Armije BiH kao nečeg najsvetijeg i najznačajnijeg što su dali bosanski patrioti u cilju odbrane Republike BiH kao zemlje jednakopravnih građana i naroda.

Svjedoci smo da se svake godine Bosna i Hercegovina i lokalne zajednice iz kojih potiču, sjećaju svojih heroja i njihovih postupaka istinskog čovjekoljublja. Postavljamo si pitanja: – Da li smo mi zaboravili „našeg Srđana Aleksića, Gorana Čengića, Neđu Galića i mnoge druge ... dobre ljude u vremenu zla“? – Da li smo zaboravili našeg rahmetli Refika Višću? – Jesmo li se na bilo koji način odužili ovom plemenitom čovjeku? Mišljenja smo da nismo, niti da je on i njegovo djelo zasluži(l)o ovakav naš pristup i stav!!! Refikovog čina – život za čovjeka – moramo se sjećati svakog dana, jer samo tako možemo biti sigurni da smo na pravom putu – putu časti, poštenja i ljudskosti. Iako Refika nema, njegov nesebični i plemeniti čin živi i danas podsjećajući na istinske ljudske vrijednosti koje čovjek treba posjedovati i njegovati. Refik mora postati sinonim za čovječnost u vremenima u kojima je ona bila na najvećem ispitu. Stoga, najmanje što možemo uraditi, na pomen, lik i djelo ovog našeg heroja je prihvatiti ovu inicijativu. Inicijativu koja će poslati pozitivan i humani primjer iz našeg grada, grada kojeg je naš Refik neizmjerljivo volio. [...],

(izvod iz: Inicijative kluba vijećnika SDP, Općinsko vijeće Zavidovići, februar 2017., u kojem se zahtjeva primenovanje dijela ulice Mehmed paše Sokolovića u ulicu Refika Višće)

<https://www.youtube.com/watch?v=91uMpmZFJOE>

SRĐAN ALEKSIĆ (1966-1993)

Tokom legitimacije na pijaci u Trebinju, 21. januara 1993. godine je grupa pripadnika Vojske Republike Srpske počela maltretirati i tući Alena Glavovića kojemu je Aleksić priskočio u pomoć, zbog čega je bio isprebijan na smrt. Umro je od zadobivenih udaraca u trebinjskoj bolnici nekoliko dana kasnije.

Srđanu Aleksiću je posthumno dodijeljena Povelja Helsinškog odbora za ljudska prava u Bosni i Hercegovini. Ulica Velikih drveta u Sarajevu je petnaest godina nakon Srđanove smrti nazvana po njemu. U obrazloženju je navedeno: „Bez ljudi kao što je Srđan Aleksić i njihovih junačkih djela, čovjek bi izgubio nadu u ljudskost, a bez nje naš život ne bi imao smisla.“ Prolaz u Zmaj-Jovinoj ulici u Novom Sadu je nazvan po Srđanu i tu je postavljena spomen-ploča u

Foto: Osmrtnica Srđana Aleksića, izvor: <http://srdjan.izvori.net/Srdjanosmrtnica.jpg>

njegovu čast. U Pančevu je 2010. postavljena spomen-ploča, a prolaz u središtu grada dobio je njegovo ime. Predsjednik Republike Srbije Boris Tadić je 14. veljače 2012. godine posthumno odlikovao Srđana Aleksića zlatnim odličjem Miloš Obilić za izraženu hrabrost i djelo osobnog junaštva. Predsjednik Republike Srpske Milorad Dodik ga je 9. siječnja 2013. odlikovao „Ordenom časti Republike Srpske sa zlatnim zracima“. Po Aleksiću je nazvana ulica pored Spomen-parka žrtvama ratova u Podgorici. Tokom 2013. odlučeno je da će se jedna ulica u Beogradu nazvati po Srđanu Aleksiću. Alen Glavović danas živi u Švedskoj, oženjen je i ima dvoje djece. Svake godine posjećuje Trebinje, Srđanov grob i njegovog oca. Godine 2007. Radio-televizija Srbije je snimila i emitirala dokumentarni film o Srđanu Aleksiću pod nazivom „Srđo“. Trebinjsko kazalište „Slovo“, kojeg je Aleksić bio član, izvelo je 28. prosinca 2008. godine predstavu „Epilog“ u sjećanje na njega.

(izvor: <https://www.xxzmagazin.com/istinski-bosanskohercegovacki-heroj>)

Pogledaj dio dokumentarnog filma o Srđanu Aleksiću,

<https://www.youtube.com/watch?v=hjCEi1l2B8I>

HELGE MEYER (1946)

„Otići ću u BiH, odnijeti tim napaćenim ljudima hranu i lijekove, makar ih, preko brda na rukama nosio. Svijet je pao na ispitu. Priznao je BiH kao suverenu zemlju, a tako malo učinio je da spasi njen narod.“

I.Ž. „Helge Meyer, Čovjek iznad svega“, *Bosna Press*, 26. 8. 1993., 7.

Bivši pripadnik Danske armije i specijalnih jedinica američke vojske je po izbijanju rata u Jugoslaviji odlučio da pomogne stanovništvu u najteže pogođenim područjima tako što je uz pomoć inženjera američkih zračnih snaga smještenih u zračnoj bazi Rhein Main, kraj Frankfurta u Njemačkoj, na vlastiti zahtjev izvršio ojačanje na konstrukciji vlastitog automobila koji je koristio u humanitarne svrhe. Prioritetan zadatak mu je bio eventualno pronalaženje i spašavanje pilota u slučaju da su njihovi avioni oboreni vojnim djelovanjem. Meyer je u svojem prepravljenom automobilu iz 1979. godine, tokom desetljeća jugoslavesnkih ratova (1991-1999) dostavio više od 100 pošiljki humanitarne pomoći, gotovo 500 kilograma hrane i namirnica. Putem Crvenog križa svojim je automobilom spašavao i ljude, te spajao ratom razdvojene porodice. Tokom njegove humanitarne djelatnosti na njega je pucano više puta, život mu je spasavala zaštitna oprema, iz rata je izašao neozlijeđen, kao lokalni heroj i volonter koji je na najopasnija mjesta išao kako bi činio dobro.

(Podjela pomoći u Sarajevu, Dobrinja, foto: privatni album Helgea Meyera, na fotografiji kraj automobila)

(crtež dječijeg vrtnica „Srećica“ kao izraz zahvalnosti Helgeu Meyeru, foto: privatna kolekcija Helgea Meyera, ustupio vlasnik)

John Cirafici and Helge Meyer drove relief supplies to Dobrinja-Sarajevo at Christmas, left. Supplies included food and hygiene items for babies, above. Preferring the direct approach, Meyer knocks on doors in the most ravaged villages, asks to see the families and gives out supplies and toys for each child, below.

Generous driver thanks Team Rhein-Main for donating to children

By Staff Sgt. Dave Jablonski
Chief, Public Affairs

Helge Meyer first filled his '78 Camaro with relief supplies in 1991 and delivered them to Vukovar at the beginning of the Balkan conflict because he saw that, "the children needed help," the Danish citizen said.

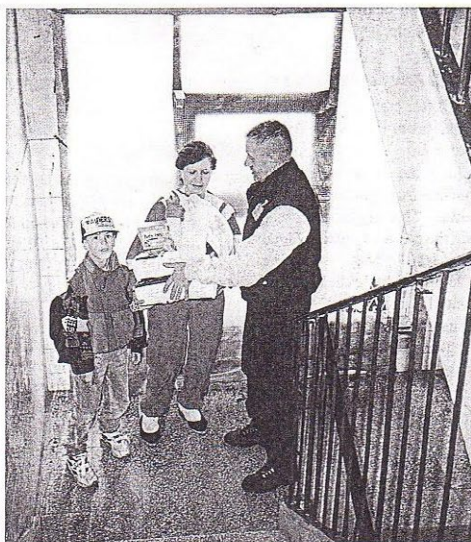
Seventy-two trips and DM66 thousand in travel expenses later, Meyer wants to thank the generous Americans who donated the majority of supplies he gave to needy families throughout Bosnia-Herzegovina. Most of that 66 thousand in expenses, by the way, came out of his pocket.

Generous Rhein-Mainers from the 21st Replacement Battalion (now the 64th Replacement Detachment) began donating and opened the door for many other people and organizations in the current Team Rhein-Main to contribute.

"I just want to say 'thank you' to Americans for giving," Meyer said, in his thick Danish accent. "I get in the beginning supplies from the 21st, they say 'no problem, we help you.' I ask everybody I see for everything. Wiesbaden gave two trucks full with stuff. I get van full of medicine from Darmstadt. I get stuff from Americans going back to states; clothes, medicine, food, everything!"

Meyer shuns large relief organizations, preferring to give directly to the people. At first he drove alone in his black Camaro equipped with a full-blown 5.7 liter, 420 horse power, nitro-injected V-8. He relies on the fast car, and other tricks within it, to get him in and out of dangerous places quickly. Now he includes drivers in trucks filled with supplies who follow him. The small caravan parks in the area to receive donations, and his car shuttles the goods to schools, orphanages and homes in villages ravaged by war.

His 73rd trip in mid-February takes supplies donated by the 469th Air Base Group fire fighter's open house, chapel groups, Scouts and from many other units and individuals. Private organizations regularly donate cash to a fund which buys diapers, personal hygiene items, clothes and toys. Donations from chapel parishioners now pay for his gas, highway tolls and food. He uses

Courtesy photos

his vacation time to get away from his day job in Frankfurt.

Meycr said delivering supplies was at first extremely dangerous, but now is "a piece of cake, except for the mountains because not everybody give up weapons." Yet he carries no weapon. "I believe in God. Every time I go, I ask him to let me go down, give out my stuff and get back. I have one weapon with me always, my bible. Guns give me the wrong feeling. I fool myself with it."

Armed with enough supplies to keep him busy throughout the year, Meyer plans to bring more cheer to heartbroken families. Musicians will accompany him into towns for spontaneous concerts sometime in June. He prefers the direct approach.

"If you go to concert hall, you get wrong people, but if you go to streets you get the right people who need to hear music."

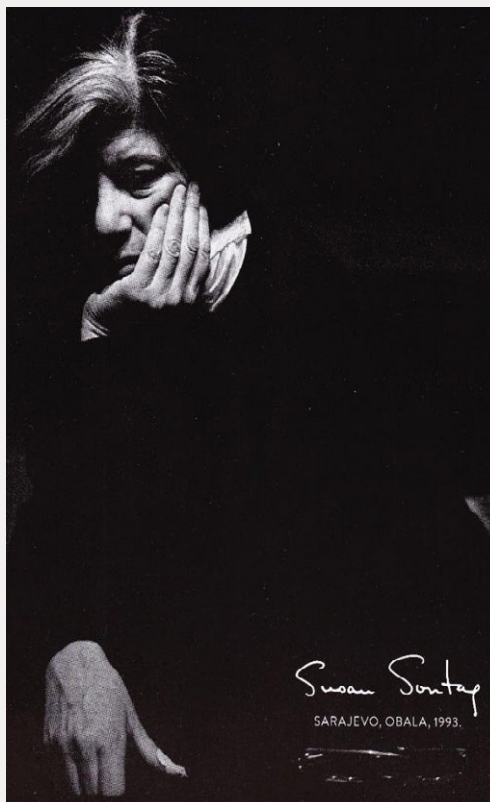
Thanks to his and Team Rhein-Main's generosity, he will reach the right people.

(novinski članak o Helgeu Meyeru i dostavljanju pomoći potrebnima tokom ratnih sukoba 90-ih na u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, foto: privatna kolekcija Helgea Meyera)

SUSAN SONTAG (1933-2004)

Susan Sontag je bila američka teoretičarka, književnica i aktivistkinja za ljudska prava. Bila je Predsjednica američkog PEN-a, dobitnica je mnogih nagrada. Kao znak zahvalnosti građana Sarajeva po njoj je imenovan trg ispred Narodnog pozorišta. Javno je govorila o ratnim strahotama u Bosni i Hercegovin. U opkoljeno Sarajevo je prvi put došla 1993. godine kada je režirala pozorišnu predstavu *Čekajući Godota*. Nakon toga je bez pratnje i zaštite UNPROFOR-a u grad ušla još devet puta, te je kao i svaki običan stanovnik Sarajeva u opsadi preživljavala dan za danom. Radila je na prikupljanju humanitarne pomoći. U svojim knjigama je raspravljala o opasnosti od ravnodušnosti u društvu pasivnih i nijemih posmatrača. Postavlja pitanja o sposobnosti reakcije na bol *Drugoga*, pri čemu se fotografija postavlja kao medij koji je sposoban da tuđu bol vidimo, ali ne i da je osjetimo.

(Susan Sontag, foto: Milomir Kovačević
Strašni, Sarajevo, Obala, 1993.)

izvor: Elma Porobić, „Susan Sontag (1933. - 2004.)“, u: *Preporodov Journal*, dvomjesečnik KDBH „Preporod“, Zagreb, 200-201, 84.

GORAN ČENGIĆ (1946-1992)

Goran Čengić je bio istaknuti rukometaš, član reperezentacije SFRJ 1963., sa RK Bosna osvajač Kupa Jugoslavije. Odgajan u duhu antifašističkih ideala, prije svega slobode i jednakosti za sve ljude. Tokom početka opsade živio je na Grbavici koja je bila pod kontrolom paravojnih formacija SDS-a i četničkih

odreda. Prilikom pokušaja spašavanja svog komšije iz haustora, dr. Husnije Čerimagića sredinom juna 1992. godine Čengić je pretučen i smrtno ranjen. Posthumno mu je dodjeljena Nagrada Duško Kondor za građansku hrabrost zato što je, svjesno rizikujući i žrtvujući život, iskazao građansku hrabrost.

Putem poveznice https://www.youtube.com/watch?v=QcFbmil_3e4 pregledaj kraća svjedočanstva o Goranu Čengiću.

(izvor: <http://www.gariwo.org/bs/stranice/goran-cengic>)

Na sjednici Općinskog vijeća Novo Sarajevo 27. maja 2021. godine usvojena je odluka da se sportska dvorana na Grbavici nazove po Goranu Čengiću. Priča o imenovanju ove dvorane počela je 2008. na inicijativu građana. Od 2013. političku borbu za memorijalizaciju imena Gorana Čengića predvodila je „Naša stranka“ iz koje su se ovim povodom i oglasili:

„Goranu Čengiću smo kao društvo dužni mnogo i breme tog duga smo, kao neko ko je bio u prilici da politički djeluje, preuzeli na sebe. Do sada, na žalost, nije bilo političke volje u Općini da se ovakva odluka donese. Zbog toga smo pokušali, u vrijeme Vlade šestorke, da park u Kampusu Univerziteta nazovemo po njemu. To bi se i desilo kad park bude otvoren, ali to je ipak neki vid utješne zamjene za dvoranu. Tek imenovanjem dvorane ta inicijativa dobija puni smisao jer Goran je bio sportista, a osim toga dvorana je na Grbavici na kojoj se Goran rodio, živio i odakle je odveden u smrt. [...] U posljednjem ratu desilo se na stotine primjera građanske hrabrosti kad su komšije, rizikujući vlastiti život, pokušavale spasiti tuđi. Jedini primjer građanske hrabrosti koji je donekle memorijaliziran, ali svima poznat ne samo u BiH, nego i u regiji, je primjer Srđana Aleksića. Mi imamo mnogo primjera vojničke hrabrosti o kojima se uči, po kojima se daju imena ulicama i ustanovama i to je važno. Međutim, također je važno da znamo da je bilo običnih ljudi koji su se bez oružja s manje ili više uspjeha pokušali suprotstaviti zlu. Tako vraćamo ratom duboko poljuljanu vjeru u čovjeka i njegovu snagu. To je posebno važno za mlade ljude koji će biti glavni i korisnici i posjetioci dvorane Goran Čengić i koji će se s njim moći identificirati.“

(izvor: <https://www.nasastranka.ba/bs/nasa-stranka-konacno-dvorana-na-grbavici-zvat-ce-se-po-goranu-cengicu>)

Trijumf volje

SUADA KAPIĆ (1952) – KOLEKCIJA FAMA

Suada Kapić je analitičarka, urednica, istraživačica, rediteljica, producentica, suosnivačica FAMA Metodologije, udruženja za edukaciju i medije. Rođena je u Sarajevu, diplomirala je na Filozofskom fakultetu u Sarajevu i na Fakultetu dramskih umjetnosti u Beogradu na odsjeku režije. Urednica i koautorica FAMA kolekcije i FAMA arhiva, čije istraživanje obuhvata period ratova u raspadu bivše Jugoslavije 1991–1999 (teme obrađene u formatima enciklopedije, mapa, govorne historije, vodiča, vizualnog arhiva, hronologija, albuma, dokumentarnih filmova, izložbi). FAMA projekti i arhiv preneseni su u digitalnom formatu na domenu FAMA kolekcije, virtualne banke znanja za buduće generacije.

(Suada Kapić, foto: <https://slikemogdetinjstva.wordpress.com/fil-i-pozoriste/glumice-sfrj/>)

„Nakon prvobitnog šoka građani Sarajeva su se adaptirali na nenormalne okolnosti i desila se revolucionarna transformacija: svako pojedinačno živio je svoj mali otpor nezamislivom teroru, a kreativnost i inteligencija sačuvali su mentalno zdravlje i snagom duha stvarali spontani građanski otpor prema brdskom teroru. Neko je sadio povrće u bašti (pod snajperima), neko dijelio vodu sa svojim cvijećem, neko je svirao klavir, neko pravio filmski festival, neko je gradio bosansku kuću od materijala s ruševina, neko pod kandilom pisao knjigu, neko je napravio predstavu „Kosa“, neko izgradio „Kentaure u borbi“ i postavio ih na tramvaj te provozao gradom (pod granatom i snajperima), neko je učio djecu u stanovima, neko diplomirao na fakultetu, neko je pravio plakate, vodio plesnu školu, sportisti vježbali za međunarodna takmičenja... Sve to stvorilo je sliku fenomena građanske kulture opstanka i masivnu MIROVNU INICIJATIVU kontra 24 sata x 4 godine neprestanog terora. Dakle, taj sarajevski fenomen treba izučavati kao avangardnu mirovnu inicijativu i građanski otpor u savladavanju ekstremnih, dugotrajnih kriza. [...] Ta slika građana Sarajeva nasuprot nevidljivim ubicama s brda oko Sarajeva pokrenula je brojne akcije, proteste, demonstracije, skupove u cijelom svijetu. Sarajevo je od tada postalo

jedan od sinonima stradanja i duhovnog i kulturnog otpora. Sve te akcije su svakako imale posredan uticaj na javno mnijenje u svijetu koje je zahtijevalo akcije od svojih vlada i političara, a koje su veoma kasnile. Svakako treba reći da je antiratni pokret u Beogradu, usred zmijskog gnijezda, bio veoma značajan i imao dugoročan uticaj na raspad režima Slobodana Miloševića. Njihovi dolasci u Sarajevo tokom četiri godine opsade bili su važni za građane da osjete da nisu sami. [...]"

(izvor: Suada Kapić, „Kultura otpora i kultura sjećanja“, http://www.dwp-balkan.org/bh/blog_one.php?cat_id=8&text_id=309)

Suada Kapić je između 1992. i 1996. u opsjednutom Sarajevu pokrenula projekte kao što su 'Vodič za preživljavanje' i 'Mapa opstanka '92.-'96., odlučna da ih objavi i prezentira međunarodnoj javnosti. Prokrijumčarila je pripremu za štampu tunelom i održala sastanke i prezentacije, od New Yorka do Tokija. Od 1997. marljivo radi na jednom od najopsežnijih projekata: Govorna i vizelna istorija bivše Jugoslavije u razdoblju 1991.-1999. FAMA Kolekcija (Arhive) i srodni pojedinačni projekti smatraju se najvećim i najopsežnijim nezavisnim izvorom informacija koje se odnose na Opsadu Sarajeva ('92-'96) i Raspad Jugoslavije ('91 - '99).

FAMA-kolekcija prikazuje ljudske razmjere događaja, mjesta i iskustava opsade Sarajeva '92-'96 i ima za cilj da premosti digitalni jaz između Kulture sjećanja i Potrage za znanjem u realnom vremenu. Kroz kolekciju se prate procesi uvođenja u rat i četverogodišnja destrukcija Sarajeva: nestanak jedne civilizacije, i uspostavljanje nove.

<http://famacollection.org/bhs/fama-kolekcija/fama-original-projekti/1992-1996/>

SURVIVAL ART MUSEUM '92. - BOMBA OD ŽELEA

Dva mjeseca nakon što je grad totalno zatvoren, postalo je jasno da novu realnost (razaranje, granatiranje, izloženost snajperskoj vatri, protjerivanje, prestanak komunikacija, nemogućnost izlaska iz grada) moramo prihvatiti kao permanentno stanje. Prihvatiti izvrnutu normalnost kao normalnost značilo je promijeniti način mišljenja i prihvatiti da su sve dotadašnje navike izgubljene kao mjerila nestale civilizacije. U potrebi za ravnotežom smo shvatili da ako oni ruše, mi moramo graditi. I tako je počeo proces uspostavljanja ravnoteže između destrukcije i konstrukcije (Bosanska kuća je bila jedini objekat izgrađen

u Sarajevu tokom 1992.-1996.), straha i slobode, gladi i kreacije, hladnoće i rada kao zakona opstanka. Survival Art Museum '92. ('Bomba od želea') je dio FAMA-projekta Opstanak. Radi se o izložbi u kojoj se susreću dvije teme: rekonstrukcija za vrijeme opsade i umijeće preživljavanja. Centralni dio izložbe je Bosanska kuća, jedina građevina podignuta u Sarajevu za vrijeme opsade, napravljena od ruševina – dijelova kasarne jugoslovenske vojske i ostataka razorenih kuća. Projekat uključuje i Ekran snova – filmove o predratnom Sarajevu; Bosanske magične lonce – izložbu ratnih jela; Modu mahale – 20 ratnih uniformi koje su se vidale na ulicama Sarajeva; Piknik za vodu – izložbu kanistera i kolica za nošenje vode; Peći ljubavi – zbirku ručno rađenih peći; Bumerang oružje – municija napravljena od granata ispaljenih na Sarajevo; Sjene u tami – ručno rađene svjetiljke, te Vodič za preživljavanje.

<http://famacollection.org/bhs/fama-kolekcija/fama-original-projekti/03/>

ARS AEVI

„Ako tražiš pakao, pitaj umjetnika gdje je. Ako nema umjetnika, onda si u paklu“ je slogan koji se prepisuje izvjesnom Avigdoru Pawsneru, umjetniku iz 18. stoljeća, a koji je na ulaz muzeja Ars Aevi u Sarajevu tokom 1993. godine postavio Dean Jokanović Toumin.

(izvor: <https://akademija-art.hr/2020/01/04/gliptoteka-hazu-dean-jokanovi-toumin/>)

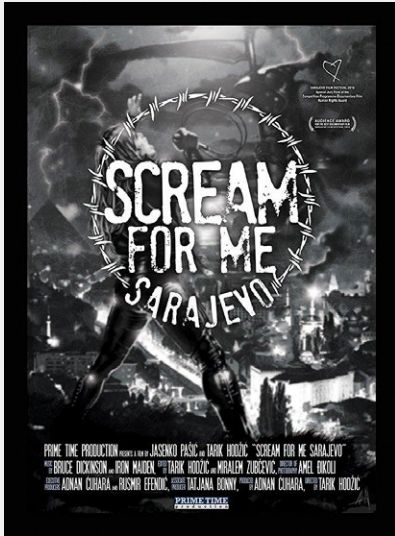
Razmisli o tome koju je društvenu ulogu imala umjetnost i umjetničko stvaralaštvo tokom rata u Bosni i Hercegovini. Može li se rat, nasilje i sukob poraziti umjetnošću? Objasni.

BRUCE DICKINSON, IRON MAIDEN - SCREAM FOR ME SARAJEVO

Tokom 1994. godine usred opsade Sarajeva su dva dužnosnika UN-a odlučili da uvjere Brucea Dickinsona, rock zvijezdu iz Iron Maidena, da njihovim posredstvom dođe u grad pod opsadom kako bi održao rock koncert. Dickinson je ideju prihvatio, okupio band i krenuo za Sarajevo. Priču o gradu pod opsadom kroz dokumentarni film Scream for me Sarajevo ispričao je Tarik Hodžić.

Putem poveznice <https://www.youtube.com/watch?v=8K4tokDLoyE> pogledaj film. O čemu film govori. Koji su i kakvi motivi koji pokreću glavne aktere ovog događaja?

<https://www.youtube.com/watch?v=8K4tokDLoyE>

„Scream for Me Sarajevo služi i kao svojevrsna lekcija iz povijesti, i kao priručnik o otpornosti ljudskog duha pod prilično zastrašujućim uvjetima.“ Jeffrey Kauffman,

<https://www.blu-ray.com/movies/Scream-For-Me-Sarajevo-Blu-ray/203715/#Review>

OPEN SOCIETY FUND

Otvoreno društvo u zatvorenom gradu

Sve ono što u ratu nisu uradila ministarstva za kulturu, nauku i obrazovanje, uradilo je Otvoreno društvo, koje je u novembru 1992. u Sarajevu otvorilo svoj OUR. Da nije bilo ovog preduzeća, naša duhovna proizvodnja ne bi stala, ali bi sigurno u neko doba opala...

Piše: Snježana Mulić-Bušatlija

Da nam Otvoreno društvo (Open Society) u ratu nije pravilo društvo, ko zna dokle bismo mogli pružati kulturni otpor. Ko zna koliko bi knjiga ostalo nenapisanih, koliko napisanih bi ostalo zaboravljenih, koliko slika nikad ne bi vidjele oči izvan grada, koliko istine bi ostalo sakriveno...

Sarajevo je imalo strašnu volju da u ratu stvara, međutim, prazna nikad nije pucala.

U normalnim zemljama, pa čak i u nenormalnim vremenima, naučne, umjetničke, kulturne... projekte finansiraju i podupiru ministarstva kulture, obrazovanja, informiranja...

I Sarajevo je u ratu imalo ova

ranja pjesama Riblje čorbe, Gali-je, Olivera Mandića...

I sve ono što su trebala uraditi resorna ministarstva, a nisu, uradilo je Otvoreno društvo, ili, kako smo ga tada zvali po prezimenu njegovog osnivača i donatora, Soros, a koje je u novembru 1992. u Sarajevu otvorilo svoj OUR.

Ratna sorošćad su tako, što rekao je jedan kolega, postali skoro svi mediji,

divalo je stipendije i za studente u BiH i za bh. studente koji su studirali u Hrvatskoj, osnovalo školu kompjutera i školu stranih jezika, organiziralo konferencije i putovanja, bavilo se izdavaštvom, u opremi i novu podržavalo medije, bolnice, domove zdravlja, lokalne ambulante, nabavljalo hranu, materijal za popravku uništenih kuća, stanova... Otvoreno društvo jednako je

FOND OTVORENO DRUŠTVO BIH
OPEN SOCIETY FUND BOSNIA-HERZEGOVINA

slikari, muzičari, povjesničari, biblioteke, folklorna društva, studenti, daci... U svoja tri programa

pomagalo i *Muslimanski glas* i *Oslobođenje*, i zeničku *Našu riječ* i tuzlanski *Front slobode*, i

Avaz i *Stećak*, i Radio "Vrhbosna", i NTV "Hayat" i štampanje skripti i udžbenika iz tehnologije, biologije, medicine, sociologije, religije...

Zahvaljujući ovoj fondaciji, bilo je moguće da **Affan Ramić** smogne snage, stvoriti nova djela i otvori izložbu, da "Trio" predstavi svoje postere "Pozdrav iz Sarajeva", da **Alma Suljević** napravi kentauru i postavi ih na tramvajske šine, da stvaraju i svoja djela predstave: **Edin Numan-kadić**, **Milan Vasiljević**, **Mehmed Zaimović**, **Nada Pivac**, **Enis Selimović**, **Petar Vidić**, **Irfan Hožo**, **Nenad Radanović**, **Tošo Miteševski**, **Nesim Tahirović**, **Nedim Tahmičić**, **Zlatko Sarajlija**...

Samo je valjda Otvoreno društvo moglo snove pretvoriti u javu onima koji su pravili *Svilene bubnjeve*, *Tetoviranu ružu*, *Kosu*, *Bohero*... ili onima koji su pisali: *Nikad više zajedno* (**Vlado Mrkić**), *Zločin, laž i mržnja* (**Ivan Kordić**), *Hijatus* (**Nermina Kurspahić**), *Pasijsans* (**Alma Lazarevska**), *Most* (**Jasmina Musabegović**), *Mađioničar* (**Damir Uzunović**), *Kulin* (**Zlatko Topčić**)... Da, i to je istina – Soros je finansirao *Karićeve* prijevod *Kur'ana*, *Antologiju bh. ratne priče*, filmski magazin *Sineast*, *Zbirku radova Islamskog teološkog fakulteta*...

Hvala mu što nam je pomogao

(izvor: Dani, bosanskohercegovački nezavisni news magazin, 5. april 2002., 123.)

FORUM GRAĐANA TUZLE

Krajem februara 1993. godine je s radom otpočeo *Forum građana* koji je okupljao građane Tuzle neovisno od nacionalne ili uže stranačke pripadnosti. Forum građana Tuzle je kao multinacionalno i nestranačko udruženje formalno osnovano 28. februara 1993. godine. U nacrtu programskih načela i ciljeva istaknuto je kako je *Forum* otvoren prema svim građanima kojima je stalo do "očuvanja i razvoja tradicionalnih demokratskih, urbanih, kulturnih i etičkih vrijednosti Tuzle kao multinacionalne i multireligijske građanske sredine" te da će se zalagati za angažovanje svih snaga grada Tuzle u borbi protiv agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu, demokratsko djelovanje u svim sferama života, ravnopravnost građana, poštovanje ljudskih prava, "razvijanje osjećaja bosanskohercegovačkog i zavičajnog patriotizma na temeljima pozitivnog kulturnog i etičkog iskustva na našem podneblju", očuvanje i njegovanje multireligijskog i multikulturnog naslijeđa Grada, stvaranje uslova za "evropski kvalitet života i rada u svim oblastima", afirmaciju načela humanosti.

(*Programska načela i ciljevi* Foruma građana Tuzle, *Front slobode*, Tuzla, 19. 3. 1993., 6.)

U novembru 1993. godine iz Foruma građana reagovano je na "propagandnu hajku" kojom su "agresori i neprijatelji Tuzle" željeli rukovodstvo grada Tuzle diskvalificirati u javnosti optuživši ga za pripremanje proglašenja autonomije Tuzle i okruga. U *Proglasu* su istaknuli da se radi o dezinformacijama i provokacijama koje idu za uništenjem evropskog i bosanskog duha grada Tuzle, te poručuju onima "koji bi da etnički očiste Tuzlu [...] da ovaj grad pripada Tuzlacima i da o njegovoj sudbini niko drugi ne može i neće odlučivati." Naglašeno je da su se za slobodu Tuzle u svim dosadašnjim ratovima borili i ginuli "Bosanci, Muslimani, Hrvati, Srbi, Jevreji, Albanci, Italijani, Slovaci, Česi, Mađari i svi drugi narodi koji ovdje žive, zato ovaj grad pripada jedino njegovim građanima, koji ga vole, u njemu žive i u njemu žele živjeti. To im pravo nijedan fašizam neće oduzeti."

(*Proglas. u: Front slobode*, Tuzla, 5. 10. 1993., 4.)

VEHID ŠEHIĆ (1952)

Osnivač je Foruma građana Tuzle 1993. godine i nosilac aktivnosti na razvoju mreže građanskih inicijativa u Bosni i Hercegovini kao i jedan od idejnih tvoraca osnivanja Građanskog parlamenta BiH. Bio je predsjednik Foruma građana Tuzle i Građanskog alternativnog parlamenta BiH. Na polju zaštite ljudskih prava stalni je saradnik Helsinških komiteta za ljudska prava u BiH, Srbiji i Hrvatskoj. Bio je član Nezavisne komisije za izradu državnih simbola BiH koju je formirao Ured visokog predstavnika.

NADA MLADINA (1947)

Medicinski fakultet završila 1970. godine u Zagrebu, nakon čega obavlja ljebarski staž u medicinskom centru u Tuzli. Specijalizaciju iz pedijatrije obavila je u Dječijoj bolnici u Tuzli. Posljednju godinu specijalizacije obavila je u Institutu za majku i dijete u Zagrebu, gdje je završila postdiplomski studij "Zaštita zdravlja majke i djeteta", te specijalizirala 1978. godine na Sveučilištu u Zagrebu. Nakon položenog specijalističkog ispita raspoređena na mjesto rukovodioca odjela intenzivne i terapije dječije bolnice, a kasnije Klinike u Tuzli.

Na početku rata, zajedno sa nekolicinom prijatelja djece osnovala Humanitarnu nevladinu organizaciju "Naša djeca Tuzla" koja je iskazala visok nivo aktivnosti u zbrinjavanju osnovnih potreba djece, posebno prognanika, ranjenih i bolesnih. Aktivna je bila u Forumu građana Tuzla.

SINAN ALIĆ (1947-2021)

Od 1989. do 2015. godine je bio direktor i glavni i odgovorni urednik lista Front slobode, Utemeljio je televiziju izvan državnog sistema radio-difuzije TV STUDIO FS-3. Za seriju tekstova „Pravo na (ne)odgovornost“ mu je Savez novinara BiH dodijelio 1989. godine Godišnju nagradu. Bio je sekretar Foruma građana Tuzla, član Helsinškog komiteta za ljudska prava, predsjednik Tuzlanskog demokratskog kruga.

➤ (foto: Sinan Alić, Naprijed u srednji vijek, Tuzla, 2016.)

➤ Foto: Saopštenje Foruma građana Tuzle povodom javnog poziva na lič građana srpske nacionalnosti u Tuzli, Front slobode, „Poziv na lič“, 17. august 1995., 1

KRUG 99

Asocijacija nezavisnih intelektualaca "Krug 99" djeluje kao nestranačko, nezavisno i dobrovoljno udruženje intelektualaca, odnosno "slobodnih ljudi koji gaje kulturu zajedničkog života, međusobni dijalog, pravo i slobodu javnog iskazivanja svog mišljenja, te razumijevanje među ljudima." Prvi su se put članovi Asocijacije nezavisnih intelektualaca "Krug 99" obratili široj javnosti 1. decembra 1993. godine putem *Apela savjesti Svijeta*. U *Apelu* su pozivali svjetsku javnost da pomogne u spriječavanju etničke podjele Sarajeva, kako bi se očuvao Grad "svekolike raznolikosti vjera, nacija, kultura, mentaliteta, folklor, umjetničkih stilova" te bi se spriječilo podizanje zida "srama evropske civilizacije".

APEL SAVJESTI SVIJETA:

Ustanite prijatelji, podignite svoj glas, probudite uspavanu savjest i odgovornost svih onih i kod vas i kod nas od čije volje zavisi naše biti i ne biti, priteknite nama u pomoć sada ili nikada, da spriječimo etničku podjelu Grada vijekovima potvrđene sukladne raznolikosti! Gospodo, ovdje, poslije Bogumila, nestaće još jedna civilizacija, umrijeće kultura jedinstvena na tlu Evrope! Epilog završnog čina, etnička podjela, smrtna je presuda našem gradu. Ako se gospodo, ta zloćudna nakana etničke podjele ostvari, nestaće Grada svekolike raznolikosti vjera, nacija, kultura, mentaliteta, folklor, umjetničkih stilova, nestaće sve što je vijekovima slagano u mozaik zajedničkog života. Ovdje će filozofija tolerancije biti zamijenjena mržnjom bez kraja. Biće to ZID srama evropske civilizacije. Ovdje će, gospodo, biti razoreno desetine hiljada transetnički čvrsto povezanih ljudi, brakova i njihovih obitelji. Njihova djeca, unuci i praunuci biće razoreni emotivno, moralno, ekonomski i pravno. Dignite svoj glas, prijatelji, zajedno sa nama, jer historija neće zaboraviti da se to desilo i izvelo u vrijeme kada je Bil Klinton vladao najmoćnijom silom u povijesti čovječanstva, kada je Džon Mejdžor bio čuvar tradicije najvećeg kraljevstva, desiće se to pred očima oličenja moderne slobodarske Francuske - Fransoa Miterana, nestaćemo u vrijeme kada je Helmut Kol porušio "gvozdenu zavjesu" kao simbol poniženja njemačkog naroda, u vrijeme vladavine velikog ruskog reformatora Borisa Jeljcina. Žig srama nije moguće izbrisati ni danas sa lica moćnika koji su aplaudirali Adolfu Hitleru kada je palio fitilj najvećeg požara poznatog u ljudskom iskustvu. Taj fitilj se sada ponovo rasplamsava! Sarajevo je satkano od historijskih simbola i mnogoznačnih poruka!

Sarajevo, decembar 1993.

KRUG 99 I NEZAVISNI RADIO "STUDIO 99"

(<http://www.krug99.ba/aktiv/dok/> pristupio 10 februara 2010.)

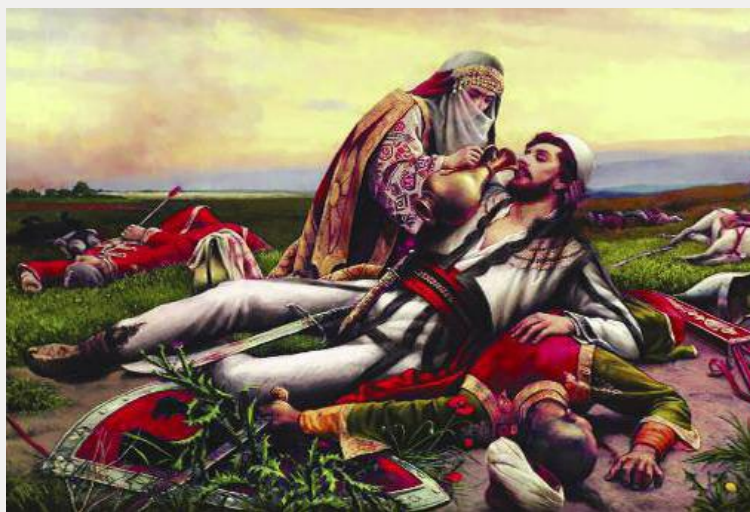
"99" - ČASOPIS SLOBODNE MISLI

Prvi broj časopisa *Asocijacije* pod nazivom "99" - *časopis slobodne misli* izašao je u aprilu 1995. godine. U njemu se ističe da je ova skupina intelektualaca okupljena oko ideje "jedinственe Bosne i Hercegovine, bez nacionalnih podjela, a za civilizirano i demokratsko društvo zasnovano na uvažavanju drugoga, na poštovanju druge i drugačije vjere, nacije, političkog opredjeljenja, ljudskih prava i sloboda." Časopis je otvoren za saradnju sa onima kojima nacionalna, vjerska i državna pripadnost ne predstavlja "bedem, zid, preko kojeg ne mogu da vide i razumiju druge."

KOSOVKA DEVOJKA

Narušeni politički i društveni odnosi su se početkom osamdesetih godina počeli produbljivati u AP Kosovo. Tokom marta 1981. godine će studentski protesti na prištinskom Univerzitetu skrenuti pažnju jugoslavenske javnosti na sraz nacionalističkih strasti, s jedne strane iz Albanije podržavanih kosovskih Albanaca, te kosovskih Srba s druge strane. Politički potresi iz 1981. godine bili su uvod u pretvaranje Kosova u žarište krize u Jugoslaviji.

Umjetničku sliku Uroša Predića *Kosovka devojka*, nastalu tokom Prvog svjetskog rata, u 80-im godinama popularizirao je vokalno instrumentalni sastav *Bijelo dugme* kao omot LP albuma iz 1984. godine.

Mića Stajčić,
Kosovka devojka,
2014, digitalni
print na platnu,
115-88 cm, izvor:
Republika, XXVII,
608-611, 2015.

„Mladi srpski umetnik je odlučio da devojku Kosovku preodene u albansku nošnju, baš kao što ju je drugi umetnik nekad davno prikazao u srpskoj. Neki treći umetnik bi je isto tako mogao prikazati u romskoj ili recimo crnogorskoj,

možda aškalijskoj ili goranskoj narodnoj nošnji. Kako god da je devojkica odevena ona ne može biti ništa drugo do Kosovka devojkica ili prosto: devojkica sa Kosova. Mladi umetnik je to najbolje shvatio. „Pa na Kosovu ne žive samo Srbi, već i Albanci. Oni su i većina. Pa zašto onda samo srpska Kosovka devojkica?“ upitao se s pravom. [...] Kosovo nije samo srpsko niti samo albansko. Albanci, Srbi, Crnogorci, Romi, Aškalijske, Goranci i ostali, zajedno baštine Kosovo kao svoje. Ono njima pripada. Građanima Kosova, ne Beogradu, ne Tirani.“

(Z.M., „Kosovka“, u: *Republika, glasilo građanskog samooslobođanja*, 608–611, 1. nov-1. dec., 2015.)

Naslijeđe

ORGANIZACIJA GARIWO

Izvor: <https://gariwo.org/>

Nevladina organizacija “Gariwo“ Sarajevo (www.gariwo.org) je dio međunarodne mreže Gardens of the Righteous Worldwide (www.gariwo.net), koja više od jedne decenije održava predavanja o građanskoj hrabrosti u školama i na fakultetima. Kroz ediciju *Pitanje svih pitanja* objavljuju seriju knjiga o građanskoj hrabrosti kako bi pomogli stvaranju dinamične mreže aktivnih građana i omladine širom Balkana. Glavni cilj je edukacija mladih ljudi na Balkanu o građanskoj hrabrosti kako bi se oduprijeli etničkim, vjerskim, političkim, rasnim, polnim, seksualnim i svim ostalim predrasudama, kao i netrpeljivosti, korupciji, zastrašivanju, nasilničkom ponašanju i zlostavljanju.

Osnivačica organizacije je Dr. Svetlana Broz, kardiologinja, autorica knjige *Dobri ljudi u vremenu zla*. Autorica je mnogobrojnih eseja i publikacija o građanskoj hrabrosti, istaknuta je aktivistkinja protiv ksenofobije, nasilja, rata, kao i etničkih, rasnih i vjerskih podjela, promotrica ljudskih prava, različitosti i vrijednosti ljudskog društva.

DUŠKO KONDOR (1947-2007)

Duško Kondor je bio borac za ljudska prava, suosnivač Helsinškog odbora za ljudska prava u BiH, profesor sociologije i filozofije. Kao svjedok ubistava u Bijeljini, sudjelovao je sa državnim tužilaštvom na slučaju. Ubijen je u vlastitoj kući u Bijeljini.

Nagrada Duško Kondor za građansku hrabrost i Nagrada Duško Kondor za afirmaciju građanske hrabrosti ustanovljene su 2007. godine, nakon što je u političkom atentatu u Bijeljini ubijen Duško Kondor, direktor Škola građanske hrabrosti NVO Gariwo.

Nagrade se svake godine dodjeljuju pojedincima i grupama koje su svojim djelima, idejama, zalaganjem i ličnim primjerom iskazale ili afirmisale građansku hrabrost, te na taj način sačuvalе svoje i ljudsko dostojanstvo drugih, bez obzira na cijenu koju su za to platili. Emitujući dokumentarne filmove o tim hrabrim ljudima na regionalnim TV kanalima udruženje GARIWO širi univerzalne poruke slobode misli, podstiče na hrabrost djelovanja po sopstvenom rasuđivanju, neprestano podsjećajući da mogućnost izbora uvijek postoji.

Pregledaj kraća svjedočanstva <http://www.gariwo.org/bs/nagrada-dusko-kondor/biografija-dusko-kondor> savremenika Duška Kondora.

UDRUŽENJE ZA DRUŠTVENA ISTRAŽIVANJA I KOMUNIKACIJE - UDIK

Izvor: <https://udik.org/brcko/osnivac/>

Osnivač i aktuelni koordinator UDIK-a od 2013. godine je Edvin Kanka Ćudić (1988.) Diplomirao je na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu i završio više neformalnih obrazovnih kurseva o ljudskim pravima i pitanjima izgradnje mira. Njegov rad uključuje cjelokupnu koordinaciju UDIK-ovih aktivnosti, odnose sa vladinim institucijama, regionalnim partnerima, međunarodnim organizacijama, odnose sa javnošću, istraživanja i analize, te učešće u izradi politika i nadzor nad njihovom implementacijom. Kao koordinator UDIK-a, bio

je inicijator, organizator, učesnik mirovnih marševa i ostalih oblika aktivnosti UDIK-a, te mnogobrojnih aktivnosti protiv rata, nacionalizma, militarizma i homofobije. Majstor je japanskih borilačkih vještina.

Kako bi nastavio promovisati aktivnu ulogu mladih u društvu, kao i važnost saradnje vladinog i nevladinog sektora, UDIK je pokrenuo mrežu pod nazivom Građanska inicijativa za sjećanje i komemoracije (GISK). Cilj ove inicijative jeste zajednički građanski i politički angažman u kulturi sjećanja, povećanje društvene kohezije i raznolikosti u Bosni i Hercegovini.

U oktobru 2020. godine pokrenuta je inicijativa za izgradnju spomenika žrtvama stradalim na sarajevskim Kazanima. Potpisnici inicijative su Udruženje za društvena istraživanja i komunikacije (UDIK), Forum ZFD BiH, Mreža za izgradnju mira i Centar za nenasilnu akciju (CNA). U inicijativi je navedeno da vlasti grada Sarajeva trebaju bez daljnjeg odlaganja podići spomenik ubijenim žrtvama na Kazanima u centru Sarajeva. Takav spomenik bi kao mjesto sjećanja na simboličan način pokazao da je Sarajevo, koje je pretrpilo najdužu opsadu grada i iskustvo najsvirepijih ubistava civila tokom opsade, spremno osuditi zločin u vlastitim redovima i započeti proces javnog konstruktivnog suočavanja sa prošlošću. Time bi se jasno dalo do znanja da u Sarajevu nema „ali“.

U povodu godišnjice stradanja sarajevskih civila na Kazanima, u nedjelju 25. oktobra 2020. godine, u Sarajevu ispred Vječne vatre potpisnici inicijative su zajedno sa građanima i građankama Sarajeva odali počast stradalim žrtvama.

NASTAVNA JEDINICA	Antiratni pokret u Bosni i Hercegovini devedesetih godina 20. stoljeća		
VREMENSKA SMJERNICA	Dupli čas (90 min.)		
NASTAVNI PREDMET	Historija	RAZRED	IV
NASTAVNA TEMA	BOSNA I HERCEGOVINA I RASPAD JUGOSLAVIJE		
CILJEVI	<ul style="list-style-type: none"> – Upoznavanje sa problemom procesa raspada Jugoslavije. – Ukazivanje na mogućnosti izbjegavanja (ratnog) sukoba – Upoznavanje sa ulogom političkog, društvenog i kulturno-umjetničkog aktivizma pojedinaca i mirovnih organizacija tokom 90-ih godina 		
ISHODI UČENJA	<ul style="list-style-type: none"> – Učenje o multiperspektivnosti, različitim mogućnostima rješavanja problema – Razumijevanje i prihvaćanje Drugog – Razbijanje stereotipa o monolitnosti zajednice i/ili grupe – Pozitivno vrednovanje djelovanja rada humanista aktivista za ljudska prava – Upoznavanje sa naslijeđem antiratnih pokreta 90-ih godina, aktivista, udruženja i organizacija koje rade na procesu pomirenja 		
OBLICI I METODE RADA	Individualni, timski rad, rad na tekstu, monološka, dijaloška, učenje putem rješavanja problema		
Nastavna sredstva i pomagala	Udžbenik, istorijski izvori, projektor, (računalo)		
LITERATURA	Udžbenik Publikacija o antiratnim pokretima 90-ih		
Povezanost	Društvena grupa predmeta		

TOK ČASA:

**UVODNA
AKTIVNOST**

**GLAVNA
AKTIVNOST**

Nastavnik učenike upoznaje s procesom raspada Jugoslavije, problemom ustavno-pravnog i teritorijalnog uređenja Bosne i Hercegovine.

Učenici dobijaju osnovne informacije o djelovanju organiziranih intelektualnih grupa i intelektualaca tokom 90-ih godina koji su u krajnjoj liniji radili i na zaustavljanju ratnih operacija.

Učenici se dijele u nekoliko grupa koje dobijaju niz pripremljenih kartica sa historijskim izvorima (novinskim tekstovima, isječcima govora iz stenogramskih bilješki, video zapisima, fotografijama, novinskih karikatura.) Nakon analize izvora učenici prate smjernice i rješavaju pitamja i zadatke

Grupa DUBROVNIK dobija izvore:

1. NE DIRAJTE, BAREM, DUBROVNIK! *Borba*, 4. oktobar 1991.
2. Sačuvajte Dubrovnik, *Politika*, 5. oktobar 1991

Zadatak učenika je da prepoznaju i naznače razlike u interpretaciji pisma, te da pokušaju objasniti cilj uređivačke politike.

Grupa VOJNA MOBILIZACIJA dobija izvore:

a)

1. izvod iz stenograma sa sjednice Skupštine SR BiH održane 27. februara 1991. godine
2. izvod iz magnetofonskog snimka 33. sjednice Predsjedništva SRBiH, održane 19. IX 1991. godine

b)

3. isječak iz knjige Vladimira Arsenijevića "U potpalublju, sapunska opera", Vreme knjige, Beograd 1995., 28-31.
4. karikaturu, Midhat Ajanović, *Oslobođenje*, 4. april 1992.

a) i b)

5. zajednički gledaju video isječak zabilježen u predvorju hotela Holiday In, ICTY, IT-95-5/18, Karadzic and Mladic, br. dokaznog materijala PO5594E

Kroz vježbu i debatu između grupe a) i b) suočiti učenike s načinom na koji politička elita razmatra problem mobilizacije sa vjerovatnim posljedicama mobilizacije izraženim kroz književni tekst.

Pitanja:

a) O čemu govore navedeni izvodi iz govora? Postoji li razlika?

b) Kakve emocije tekst izaziva? Možeš li pokušati protumačiti i objasniti vlastit doživljaj teksta? Na koji je način karikaturista prišao problem naoružavanja?

Grupa MEDIJI i MEDIJSKA MANIPULACIJ dobija izvore:

1. video isječak TV Dnevnik RTV Sarajevo, 23. april 1992., CD ROM, Hadžifejzović, Senad, *Rat uživo: ratni televizijski dnevnik 1992:1995*, Sarajevo, autor, 2002.
2. „RTV SA (BiH) i Senad Hadžifejzović, 1992-1996., Ja se Sarajeva nikada neću odreći (Dnevnik, 23. april 1992), u: *Dani*, bosanskohercegovački nezavisni magazin, 5. april 2002., 14.

Zadatak je usporediti video isječak sa objavljenim stenogramom. Pokušati pronaći bitne razlike u interpretaciji. O čemu se radi? Da li je riječ o cenzuri ili se radi o falsificiranju činjenica?

Cilj je da učenici prepoznaju medijsku manipulaciju činjenicama.

Grupa HEROJIX dobija izvore:

izvod iz stenograma 16. sjednice Narodne skupštine srpske republike Bosne i Hercegovine, Banja Luka, 16. maj 1992., ICTY, IT-02-54, Milošević, br. dokaznog materijala P352.174.1, <https://ucr.irmct.org/> Govor Ratka Mladića, 26-36

1. fotografije, izvode iz biografija, novinske članke, internet poveznice o Silvi Rizvanbegović, Aidi Buturović, Susan Sontag, Refiku Višći, Srđanu Aleksiću, Helge Meyeru, Goranu Čengiću
2. izvod iz Inicijative kluba vijećnika SDP, Općinsko vijeće Zavidovići, februar 2017., u kojem se zahtjeva primenovanje dijela ulice Mehmed paše Sokolovića u ulicu Refika Višće
3. vijest sa sjednice Općinskog vijeća Novo Sarajevo, izvod „Naša stranka: Konačno - dvorana na Grbavici zvat će se po Goranu Čengiću.”

<p>ZAVRŠNA AKTIVNOST</p>	<p>Zadatak učenika je pročitati govor Ratka Mladića i pokušati protumačiti ponašanje vojnika o kojima govori. Upoznati se sa životima i djelima pojedinaca koji su iskazali ljudsku hrabrost nastojeći pomoći i spasiti drugima.</p> <p>Pitanje: Jesu li učenicima od ranije poznate navedene osobe? Za koje su primjere hrabrosti čuli ranije? Postoji li još primjera i njihove okoline za koje su čuli, mogu li ih navesti ili prepričati? Koriste li danas političari ove primjere iz prošlosti za vlastite političke poene?</p> <p>Grupa STEREOTIP dobija izvor:</p> <p>Apel savjesti svijeta, Krug 99, http://www.krug99.ba/aktiv/dok/</p> <p>Saopštenje FGT, <i>Front slobode</i>, „Poziv na linč“, 17. august 1995., 1.</p> <p>Mića Stajčić, <i>Kosovka devojka</i>, 2014, digitalni print na platnu, 115-88 cm, izvor: <i>Republika</i>, XXVII, 608-611, 2015.</p> <p>Nakon čitanja Apela pokušati odgovoriti kome je on upućen? Jesu li ti poznati pojmovi koji se ovdje navode – „savjest svijeta“, „žig srama“? Možeš li ih objasniti?</p> <p>Zadatak učenika je ocjeniti reagiranje iz FGT na grafit nastao nakon 25. maja 1995. godine. Šta se osuđuje kroz ovo Saopštenje?</p> <p>Uz pomoć nastavnika pokušati na internetu pronaći umjetničku sliku <i>Kosovka devojka</i> iz 1919. godine. Usporedite ove dvije slike. Povedite razgovor o različitoj umjetničkoj interpretaciji (historijskog) događaja. Da li je moguće na različite načine interpretirati događaj iz prošlosti?</p> <p>Na osnovu iznesenog gradiva i rasprave o antiratnom pokretu pokušati doći do zaključka na koji se način može spriječiti sukob i uticati na njegovo okončavanje.</p>
<p>Aktivnosti učenika</p>	<ul style="list-style-type: none"> – iznose svoje prethodno stečeno znanje o raspadu Jugoslavije i ratu u Bosni i Hercegovini – analiziraju historijske izvore – obrazlažu svoja mišljenja i stavove, kritički se osvrću na ulogu organizacija i pojedinaca koji su radili na spriječavanju i zaustavljanju rata – pokušavaju istaknuti primjere rješavanja sukoba

